

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

METINIS INFORMACINIS PRANEŠIMAS

2012

Vilnius 2013

© Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Gynėjų g. 6, LT-01105 Vilnius
Telefonas (85) 262 78 71
El. paštas lat@teismas.lt
Interneto adresas <http://www.lat.lt>

ISSN 1822-4032

TURINYS

Ižangos žodis	4
Ginčų, kylančių viešųjų pirkimų srityje, nagrinėjimo aktualijos	6
Ginčų, susijusių su intelektinės nuosavybės, konkurencijos teisiniais santykiais, asmeninių neturtinių teisių apsauga, nagrinėjimo aktualijos	9
Ginčų, susijusių su komunalinių paslaugų teikimo santykiais, nagrinėjimo aktualijos	13
Ginčų, susijusių su šeimos teisiniais santykiais, socialinių žmogaus teisių ir laisvių apsauga, nagrinėjimo aktualijos	17
Ginčų, susijusių su viešojo intereso gynimu, nagrinėjimo aktualijos	21
Ginčų, susijusių su bankroto teisiniais santykiais, nagrinėjimo aktualijos	24
Ginčų, susijusių su darbo teisiniais santykiais, nagrinėjimo aktualijos	27
Nauja Aukščiausiojo Teismo funkcija – administracinių teisės pažeidimų bylų atnaujinimas	30
Kasacinė praktika užkertant kelią dirbtiniam veikų kriminalizavimui	34
Kaltinamojo teisių užtikrinimas: probleminiai aspektai	38
Esminiai kriterijai, atskleidžiant apgaulės turinį	43
Teismų baigiamųjų aktų argumentavimas	48
Civilinių bylų nagrinėjimas	52
Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas	54
Administracinių teisės pažeidimų bylų nagrinėjimas	57
Duomenys apie teisėjų skaičių 2005–2012 metais	58
Kvalifikacijos kėlimas ir bendradarbiavimas	59

Gerbiamieji,

tradiciškai apžvelgdami Lietuvos Aukščiausiojo Teismo veiklą, visuomenei pristatome reikšmingiausias Teismo veiklos sritis ir svarbiausius 2012 metais priimtus sprendimus.

Visos bylos, patenkančios į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, yra vienodai svarbios, tačiau, pristatydamas Jums mūsų veiklą, norėčiau išskirti ryškiausias praėjusiųjų metų Teismo darbo turiningąsias tendencijas.

Jau įgyta ir apibendrinta naujosios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kompetencijos įgyvendinimo patirtis nagrinėjant prašymus atnaujinti procesą administracinių teisės pažeidimų bylose. Įžvalgos, kad naujoji Lietuvos Aukščiausiojo Teismo funkcija – administracinių teisės pažeidimų bylų atnaujinimas – taps dar viena priemone užtikrinant vienodą teisės aiškinimą ir taikymą valstybėje, taigi ir papildomu įrankiu, garantuojančiu geresnę žmogaus teisių apsaugą, pasitvirtino. Apie tai, kokia proceso atnaujinimo administracinių teisės pažeidimų bylose esmė, kokias garantijas šis institutas suteikia asmenims, taip pat kokie šios proceso teisės įgyvendinimo trikdžiai ar sunkumai, dalijasi Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas Jonas Prapiestis.

2012 metais toliau siekėme plėtoti ir gilinti teisėjų bei teismo darbuotojų dalykinę specializaciją, taip pat sudaryti visiems galimybę tobulintis seminaruose, vykstančiuose Lietuvoje ir užsienyje. Tai, be jokios abejonės, turėjo tiesioginę įtaką kasacinių nutarčių argumentacijos kokybei. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, kuriose akcentuota prioritetinga viešojo intereso apsauga, bankroto, viešųjų pirkimų, intelektinės nuosavybės apsaugos, konkurencijos, darbo, šeimos teisės ir kitus civilinius santykius reguliuojančių normų išaiškinimai, taip pat tam tikri kaltinamojo teisių užtikrinimo aspektai, apgaulės turinio kriterijai ir kiti baudžiamųjų teisinių santykių išaiškinimai tapo svarbiais precedentais – teisės šaltiniais. Dėl to kviečiame susipažinti su aktualios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos komentarais, kuriuos pateikia mūsų teismo teisėjai.

Lietuvos narystė ES ir tarptautinėse organizacijose, spartūs pasauliniai teisės unifikavimo ir harmonizavimo procesai lemia vis didesnę teismo veiklos viršnacionalinę dimensiją. Šis laikmečio savitumas įpareigoja nuolat ir intensyviai sekti gausėjančius teisės šaltinius ir jų aiškinimo bei taikymo praktiką, sisteminti, apibendrinti, analizuoti,

taigi, stiprinti nuoseklų teisės tiriamąjį darbą. Tai išlieka viena prioritetinių Teismo darbo kryptių.

Kad visuomenė būtų kuo plačiau informuota, be jau nusistovėjusių kasacinės praktikos skelbimo būdų, konkrečios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys buvo komentuotos spaudos konferencijose, kasacinė jurisprudencija analizuota nacionaliniuose ir tarptautiniuose renginiuose: mokslinėse–praktinėse konferencijose, seminaruose, susitikimuose su visuomene. Svaria sklaidos forma tapo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo darbuotojų, tarp kurių yra 10 socialinių mokslų teisės krypties daktarų, 6 teisės profesorai, pedagoginė–mokslinė veikla. Europos teisės dienos renginiai, kiti teminiai susitikimai su įvairiomis visuomenės grupėmis patvirtino, kad tai – vienos svarbiausių visuomenės ir teismų suartinimo formos, padedančios pažinti teismus, geriau juos suprasti.

Suvokiame Teismo veiklos reikšmę, todėl ir toliau sieksime įgyvendinti savo misiją ir kryptingai eisime kuo efektyvesnės žmogaus teisių teisinės apsaugos link. Tam tikimės visų Jūsų palaikymo.

Pagarbiai

*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo
Pirmininkas*

Gintaras Kryževičius

Sigita Rudėnaitė
Civilinių bylų skyriaus pirmininkė, teisėja

GINČŲ, KYLANČIŲ VIEŠŲJŲ PIRKIMŲ SRITYJE, NAGRINĖJIMO AKTUALIJOS

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m., nagrinėdamas tiekėjų ir perkančiųjų organizacijų ginčus, sprendė tiek naujus šios srities klausimus, tiek plėtojo jau suformuotą jurisprudenciją. Praėjusių metų aktualią kasacinę viešųjų pirkimų praktiką galima suskirstyti į keturias sritis: pirkimo sąlygų nustatymo bei tiekėjų pasiūlymų vertinimo teisėtumo, tiekėjų teisių gynybos bei sudarytos viešojo pirkimo sutarties vykdymo.

Dėl pirkimo sąlygų teisėtumo pažymėtina kasacinė praktika, susijusi su pasiūlymo kainos nustatymu, taip pat su pasiūlymo atitiktį įrodančių dokumentų pateikimu, pakartotiniu bei atidedamuoju pasiūlymo vertinimu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas VPI 18 straipsnio 6 dalies 3 punktą, pagal kurį viešojo pirkimo sutartyje, kai ji sudaroma raštu, turi būti nustatyta kaina arba kainodaros taisyklės, konstatavo, kad jei perkančioji organizacija sudaro viešojo pirkimo sutartį, kurioje nėra įtvirtintų kainodaros taisyklių, o tik nurodyta fiksuota kaina, jos veiksmai negali būti kvalifikuojami kaip pažeidžiantys šią VPI nuostatą, nes jai pagal VPI šios pareigos nekyla, o tik įtvirtinta teisė tokias taisykles nustatyti.

Kita vertus, pirkimo sąlygose galima neįtvirtinti kainodaros taisyklių ne tik tada, kai aiškus pirkimo objektas, kurį galima įvertinti fiksuota kaina, bet ir tais atvejais, kai pirkimo objektas nėra iki galo aiškus, tačiau dėl jo specifikos perkančioji organizacija gali pateikti apytikslę jo apimtį, o tiekėjai turi galimybes tiksliai ją apskaičiuoti. Dėl to, kai perkančioji organizacija perka ne tik rangos darbus, bet ir projektavimo paslaugas, būtent tiekėjui tenka užduotis ir rizika tinkamai apibrėžti pirkimo objektą (darbų apimtį) ir apskaičiuoti jų kainą.

Kasacinis teismas pirkimo sąlygas, pagal kurias perkančioji organizacija nustatė atidedamąjį ir pakartotinį pasiūlymų vertinimą, įtvirtino pasiūlymo atitiktį įrodančių dokumentų pateikimą, prieštaraujantį kituose specialiuosiuose teisės aktuose įtvirtintai tvarkai, pripažino neteisėtomis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas ginčą dėl ryšio teikimo paslaugų pirkimo, galiausiai išsprendė aktualią problemą, susijusią su apskaitos sistemų metrologine patikra. Kasacinis teismas nurodė, kad pasiūlymų verti-

nimo metu tiekėjų teikiamos paslaugos turi atitikti Lietuvos Respublikos metrologijos įstatymo reikalavimus.

Dėl pasiūlymų vertinimo atkreiptinas dėmesys į kasacinę praktiką dėl tiekėjų kvalifikacijos vertinimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pažymėta, kad turinio viršenybės prieš formą principas tiekėjų kvalifikacijos atitikties pirkimo sąlygoms tikrinimo procedūroje neturėtų būti suabsoliutinamas ir dėl to paneigti perkančiosios organizacijos pareigos objektyviai, kruopščiai ir skaidriai vertinti jai pateiktų kvalifikacijos dokumentų turinį. Tam tikras aplinkybes įrodančiais tiekėjo dokumentais gali būti pripažinti tik tokie dokumentai, kurių turinys dėl įrodinėjamų aplinkybių yra pagrįstas objektyviais, patikrinamais duomenimis, jei šio turinio pagrindu bet kuris nešališkas, protingas asmuo gali objektyviai padaryti išvadą, jog dokumentas įrodinėjamas aplinkybes patikimai patvirtina.

Kasacinio teismo taip pat sprendta, kad reikalavimas pateikti dokumentą, kuriuo parodoma tiekėjo subrangovams tenkanti darbų dalis, yra susijęs su kvalifikacija, o ne su pasiūlymu siaurąja prasme. Šio reikalavimo kvalifikavimas svarbus, nes nuo jo priklauso tiekėjų teisės tikslinti pateiktus duomenis apimtis. Perkančioji organizacija pirkimo dokumentuose negali nustatyti sąlygų, ribojančių subrangą, o gali tik iš tiekėjų reikalauti išviešinti subrangovus (VPĮ 24 straipsnio 5 dalis, 32 straipsnio 3 dalis). Dėl to reikalavimo detalizuoti tiekėjo pasitelkiamus subrangovus ir jų atliekamus darbus būsi- moje sutartyje tikslas – patikrinti, ar tiekėjo pasiūlyme nurodyto konkretaus subrangovo kvalifikacija atitinka jo atliktinai darbų daliai keliamus reikalavimus. Kai pirkimo sąlygose įtvirtinti kvalifikacijos reikalavimai tiekėjui ir jo subrangovams taikytini ne vi- siems kartu, o atskirai, perkančiajai organizacijai, remiantis pažyma apie tiekėjo ir jo subrangovų atliekamus darbus, yra lengviau vertinti visų jų kvalifikacijos atitiktį.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat sprendė, kad *viešojo pirkimo sąlyga*, kurioje nustatyta, kad kritinio likvidumo kriterijų turi atitikti bent vienas ūkio sub- jektų grupės narys arba visi kartu, *suformuluota ydingai* ir negali būti taikoma pažo- džiu, vienam viešajam pirkimui kaip alternatyvūs kriterijai, nes jie yra nelygiaver- čiai. Atsižvelgiant į tai, kad nurodytos pirkimo sąlygos ir jų taikymas tiksliai neapi- brėžti, tai reikia vertinti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus bei įprastinę tokių kvalifikacinių reikalavimų taikymo praktiką. Dėl to, jei tiekėjas, jungtinės veiklos partneris, kuriam tenka beveik visa sutarties vykdymo našta neten- kina ekonominio pajėgumo reikalavimo, tokio jungtinio tiekėjo kvalifikacija vertin- tina kaip neatitinkanti keliamų reikalavimų.

Dėl pasiūlymų vertinimo kasacinėje praktikoje pirmą kartą pasisakyta, kaip rei- kėtų vertinti pasiūlymą, kuriuo tiekėjas siūlo daugiau (papildomai), negu iš jo reikalau- jama pirkimo sąlygose. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad perkančiosios or- ganizacijos sprendimas atmesti pigiausią tiekėjo pasiūlymą tik tuo pagrindu, kad pasiū- lyta per daug prekių ar paslaugų, nesant kitų įstatyme nustatytų apribojimų tokį pasiū- lyimą pripažinti tinkamu, prieštarauja viešųjų pirkimų tikslui – sudaryti pirkimo sutartį, leidžiančią įsigyti reikalingus darbus racionaliai naudojant pirkimui skirtas lėšas. Per- kančioji organizacija negali atmesti tiekėjo pasiūlymo tik tuo pagrindu, kad siūlomi pir- kimo objekto savybės, parametrai ar sprendimai nėra identiški nurodytoms pirkimo są-

lygoms, tačiau lygiavertiški perkančiosios organizacijos siekiamam rezultatui ar funkciniam reikalavimams. Kasacinis teismas taip pat sprendė, kad „perteklinio“ pasiūlymo vertinimas tinkamu neprieštaruoja struktūrinės paramos lėšų skyrimo reguliavimui ir nesudaro prielaidų perkančiajai organizacijai šį finansavimą prarasti.

Dėl tiekėjų teisių gynybos kasacinio teismo pirmą kartą spręsta situacija, kaip tiekėjas turėtų ginti savo interesus, kai perkančioji organizacija priima sprendimą, įpareigota Viešųjų pirkimų tarnybos. Viešųjų pirkimų tarnybos įpareigojimas perkančiajai organizacijai panaikinti arba pakeisti Viešųjų pirkimų įstatymo reikalavimų neatitinkančius sprendimus ar veiksmus – valdingo pobūdžio privalomas vykdyti teisės aktas, kurį perkančioji organizacija privalo vykdyti arba, jo dar neįvykdžiusi, įstatymų nustatyta tvarka jį ginčyti. Dėl to, jei perkančioji organizacija įvykdė administraciniame akte nurodytą įpareigojimą, tiekėjas skundžia perkančiosios organizacijos sprendimą, o jei ji tokio sprendimo dar nepriėmė, tiekėjas kartu su perkančiąja organizacija gali jį ginčyti. Be to, tiekėjas, siekiantis panaikinti perkančiosios organizacijos sprendimą, kartu turi nuginčyti ir šio pagrindus, nustatytus institucijos įpareigojime, kurį perkančioji organizacija įvykdė (pvz., nutraukė pirkimo procedūras).

Dėl viešojo pirkimo sutarties vykdymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje spręsti ginčai, susiję su sutarties kainos padidinimu dėl papildomų darbų. Kasacinio teismo pasisakyta, kad pirmiausia turi būti sprendžiama dėl tinkamo tokių darbų kvalifikavimo papildomais ir jų poreikio, be to, atsižvelgiama į tai, ar, net jei šie darbai iš tiesų yra papildomi ir atskirai atlygintini, šalys tinkamai suderėjo dėl jų atlikimo kainos, o neiškėlė ginčo tik tada, kai jie buvo atlikti. Viešojo pirkimo sutarties sąlygų keitimo kontekste pasisakyta, kad sutarties keitimas, kai toks poreikis kyla, turi neprieštarauti viešųjų pirkimų principams, šalys turi būti sutarusios dėl keitimo aplinkybių ir gavusios Viešųjų pirkimų tarnybos sutikimą, be kurio bet koks keitimas yra niekinis ir negalioja. Viešojo pirkimo sutarties sąlygų keitimas galimas tik į priekį, bet ne atgaline tvarka.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 20 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Autokausta“ v. VšĮ Kauno regiono atliekų tvarkymo centras, bylos Nr. 3K-3-132/2012; 2012 m. balandžio 12 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Pireka“, UAB „Vėtrūna“ v. VšĮ Respublikinė Vilniaus universitetinė ligoninė, bylos Nr. 3K-3-43/2012; 2012 m. balandžio 12 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Panevėžio miesto savivaldybės administracija v. AB „Panevėžio statybos trestas“, bylos Nr. 3K-3-161/2012; 2012 m. birželio 8 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Corpus A“ v. Turto valdymo ir ūkio departamentas prie vidaus reikalų ministerijos, bylos Nr. 3K-3-280/2012; 2012 m. liepos 5 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „CSC Telecom“ v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, bylos Nr. 3K-3-359/2012; 2012 m. spalio 24 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje BUAB LTC v. Kauno miesto savivaldybės administracija, bylos Nr. 3K-3-432/2012).

Virgilijus Grabinskas
Civilinių bylų skyriaus teisėjas

GINČŲ, SUSIJUSIŲ SU INTELEKTINĖS NUOSAVYBĖS, KONKURENCIJOS TEISINIAIS SANTYKIAIS, ASMENINIŲ NETURTINIŲ TEISIŲ APSAUGA, NAGRINĖJIMO AKTUALIJOS

Šiuolaikiniame pasaulyje intelektinės nuosavybės, kaip vienos iš konkuravimo rinkoje priemonių, svarba ir įtaka ekonomikai nekelia abejonių. Nors labiau technologijų srityse pažengusiose, stipresnės ekonomikos šalyse jau daugiau diskutuojama apie išradimų teisinę apsaugą, technologijų perdavimą, jų licencijavimą ir pan., Lietuva vis dėlto priklauso toms valstybėms, kur teismuose šios kategorijos nagrinėjamos bylos yra daugiau susijusios su prekių ženklais, autorių teisėmis, bet ne modernių technologijų plėtros nulemtais ginčiais. Be jokios abejonės, tai būdinga ne tik Lietuvai, bet ir kitoms besivystančios ekonomikos šalims, kur prekių ženklai vis dar vaidina lemiamą vaidmenį, ūkio subjektams intelektine nuosavybe siekiant konkuruoti rinkoje. Tai jokiū būdu nereiškia prekių ženklų, kaip stiprios konkuravimo rinkoje priemonės, „nuvertinimo“ (nes taip ir nėra); tiesiog skirtingoms ES jurisdikcijoms intelektinės nuosavybės apsaugos srityje yra būdingi (aktualumo požiūriu) skirtingo pobūdžio ginčai.

Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad Lietuvoje (kaip ir kitose buvusio sovietinio bloko šalyse) keliami ginčai, *kai tam tikrus prekių ženklus (sovietmečio laikotarpiu naudotus skirtingų subjektų), savo vardu vėliau įregistruoja vienas ar keli ūkio subjektai, o vėliau tarp jų kyla ginčai dėl ženklų registracijos ar naudojimo (jeigu kiti analogiškus ar panašius ženklus naudoja neregistruotus) teisėtumo*. Kertinis klausimas nurodytos kategorijos bylose yra tas, ar tokie žymenys *per se* (savaimė) gali būti laikomi atitinkančiais prekių ženklams, kaip konkuravimo priemonei, teisės keliamus reikalavimus, kad galėtų išimtinių teisių pagrindu priklausyti vienam subjektui. Aptariant šios kategorijos ginčus, pažymėtina, kad 2012 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai plėtojo jau nuo 2008 m. pradėtą formuoti praktiką, jog, sprendžiant ginčus dėl keleto gamintojų ilgą laiką naudojamų žymenų analogiškomis prekėms žymėti atitikties prekių ženklų teisės keliamiems reikalavimams (kad ženklas galėtų būti saugomas išimtinių teisių pagrindu), svarbu tai, kad prekių ženklų teisė neturi tapti instrumentu „uzurpuoti“ žymenis, kurie prekių ženklų teisės prasme negali būti laikomi prekių ženklais, nes dėl

neatitikties absoliutiems ir (arba) kitiems (reliatyviems, santykiniams) reikalavimams, keliamiems prekių ženklams, negali atlikti prekių ženklo funkcijų. Sprendžiant dėl tokių ženklų atitikties absoliutiems reikalavimams prekių ženklui, turi būti atsižvelgiama į kitų asmenų interesą, kad tam tikri ženklai (žymenys) liktų „laisvi“ ir prieinami visiems.

Nauja kategorija ginčų, kilusi Lietuvos jurisdikcijoje, yra susijusi su *vadinamosios prekių ženklų savininkų teisių „pasibaigimo“ taisyklės taikymu*, kuri reiškia, kad ženklo registracija nesuteikia jo savininkui teisės uždrausti kitam asmeniui žymėti juo prekes, kurios paties ženklo savininko arba jo sutikimu yra pažymėtos ir išleistos į ES rinką. (Pirmoji tokio pobūdžio byla kasaciniame teisme buvo nagrinėta 2011 m., tiesa, ne dėl prekių ženklų, o dėl autorių teisių, tačiau šio principo taikymo pagrindinės taisyklės yra analogiškos, nepriklausomai nuo konkretaus intelektinės nuosavybės objekto). Tai visų pirma yra susiję su laisvo prekių ir paslaugų judėjimo principu ES, tačiau, kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atsižvelgdamas į Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką, kad, savininkui prieštaraujant dėl tokių prekių (skirtų ne ES rinkai) platinimo ES, o atsakovui, kuriam tenka įrodinėjimo pareiga (*onus probandi*) įrodyti priešingai (t. y. kad prekės ES rinkoje yra su savininko sutikimu), to nepadarius, teismai turi pagrindą spręsti dėl prekių ženklų savininkų teisių pažeidimo. Tai reiškia, kad prekių, pažymėtų atitinkamu prekių ženklu, „pirmojo išleidimo“ į ES rinką teisė priklauso būtent prekių ženklo savininkui (arba jam sutinkant). Kartu, kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, plėtodamas 2011 m. pradėtą formuoti praktiką, įrodinėjimo našta gali būti paskirstyta ir kitaip, t. y. kad ieškovas (prekių ženklo savininkas) įrodytų, jog jo teisės ES nėra pasibaigusios (pavyzdžiui, atsakovas įrodo, kad tuo atveju, jeigu įrodinėjimo našta perkeliama jam, yra reali nacionalinių rinkų padalijimo rizika, ypač jeigu prekių ženklo savininkas savo prekėmis ES prekiauja naudodamasis išimtinės distribucijos sistema, pan.). Apibendrintai tariant, kitokį įrodinėjimo naštos paskirstymą tarp šalių gali lemti tokia prekių ženklo savininko pasirinkta verslo strategija, kuria siekiama dirbtinai „skaidyti“ rinką ES, tai yra neatitinka sąžiningos konkurencijos principų.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai plėtojo ankstesnę praktiką ir *komercinių paslapčių teisinės apsaugos srityje*, ją papildydamas, ypač santykio su kitais intelektinės nuosavybės objektais, aspektu. Teismas akcentavo, kad, skirtingai negu kitų pramoninės nuosavybės objektų atveju, komercinės paslapties apsauga siejama su jos slaptumu (neviešumu), kai dėl kitų pramoninės nuosavybės objektų yra priešingai, t. y. saugomi registruoti ir įstatymų nustatyta tvarka išviešinti objektai, arba kai kuriais teisės aktuose nustatytais atvejais viešai naudojami (taigi visuomenei žinomi), nors ir neregistruoti objektai. Tačiau sprendžiant dėl tam tikros informacijos traktavimo kaip komercinės paslapties, svarbu tai, kad komercinė paslaptis būtų saugoma kaip pramoninės nuosavybės objektas, ji neprivalo pasižymėti naujumu, kaip kad naujumas suprantamas, pavyzdžiui, patentų (išradimų) teisėje, ar originalumu, kaip kad originalumas suprantamas autorių teisėje. Tai, kad nurodyta informacija „nėra visuotinai žinoma“, nereiškia, jog informacija turi būti absoliučiai slapta. Papildydamas ankstesnę praktiką, teismas pabrėžė, kad konkrečiu atveju savininko pastangos išsaugoti tam tikros informacijos

„neviešumą“ turėtų būti „protingos“, bet ne „ypatingos“, nes tai nepagrįstai susiaurintų komercinės paslapties ribas.

Autorių turtinių teisių apsaugos srityje svarbus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas, kad autorių turtinės teisės, kurios gali būti atskiriamos nuo autoriaus asmenybės (perduodamos kitiems subjektams), pasižymi dalumu, gali atskirai (savarankiškai viena nuo kitos) dalyvauti civilinėje apyvartoje ir būti komercializuojamos, negali būti autoriaus perduodamos du kartus (ta pati turtinė teisė, tokia pačia apimtimi). Tais atvejais, kaip pabrėžė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kai konkrečioje autorinėje sutartyje nėra aiškiai suformuluota turtinių teisių perdavimo apimtis, preziumuojama, jog pagal sutartį perduodama tik tiek autorių teisių, kiek jų reikia konkrečios sutarties tikslams pasiekti; jeigu pagal autorinę sutartį perduotos visos autorių turtinės teisės, laikoma, kad šios teisės perduotos tik dėl sutartyje nurodytų kūrinio naudojimo būdų. Autorių teisių apsaugai yra svarbus išaiškinimas, kad kai autorinėje sutartyje nenurodyti kūrinio naudojimo būdai, laikoma, jog autorinė sutartis sudaryta tik dėl tų kūrinio naudojimo būdų, kurie sutarties šalims yra būtini siekiant tikslo, dėl kurio sutartis buvo sudaryta. Tai reiškia, kad, kilus ginčui dėl turtinių teisių perdavimo apimties, taikoma siaurinamojo autorinės sutarties aiškinimo taisyklė. Sutartinis visų autorių teisių perdavimas yra siaurinamas iki konkrečioje sutartyje nurodytų kūrinio panaudojimo būdų. Kilus neaiškumų dėl sutartimi perduotų teisių apimties, vertinama, kad yra perduotas sutarties tikslui pasiekti reikalingas teisių minimumas.

Asmeninių neturtinių teisių (konkrečiai, garbės ir orumo) apsaugos srityje svarbūs išaiškinimai dėl informacinės visuomenės paslaugų teikėjo (internetu tinklalapio), atliekančio aktyvų vaidmenį, leidžiantį jam turėti žinių apie paslaugos gavėjų jo valdomame tinklalapyje pateikiamą informaciją ar ją kontroliuoti, teisinės atsakomybės, paskelbus garbę ir orumą žeminančią informaciją. Reikalavimui pašalinti informacinės visuomenės paslaugų teikėjo perduodamą ir (ar) saugomą neteisėtą informaciją tenkinti byloje turi būti nustatytos tokios aplinkybės: informacijos neteisėtumas (neskelbtinumas), informacijos perdavimo ir (ar) saugojimo faktas ir atsakovo buvimo atitinkamų informacinės visuomenės paslaugų teikėju faktas. Kartu Aukščiausiasis Teismas atibojo, kad įpareigojimas pašalinti informacinės visuomenės paslaugų teikėjo perduodamą ir (ar) saugomą neteisėtą informaciją negali būti tapatinamas su teisinės atsakomybės (civilinės, administracinės, baudžiamosios) už neteisėtos informacijos saugojimą ir skleidimą taikymu tokiam paslaugų teikėjui. Reikalavimas pašalinti neteisėtą informaciją iš tinklalapio yra savarankiškas reikalavimo priteisti neturtinę žalą (t. y. taikyti deliktinę civilinę atsakomybę) atžvilgiu, jam patenkinti nustatyta mažiau aplinkybių, jo tenkinimas nepriklauso nuo civilinės atsakomybės informacinės visuomenės paslaugų teikėjui (ne)taikymo.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 6 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Coty Prestige Lancaster Group GmbH (Vokietija) v. UAB „Baltijos didmena“, bylos Nr. 3K-3-82/2012; balandžio 2012 m. lapkričio 2 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Infomedia“ v. AB TEO LT, bylos Nr. 3K-3-446/2012; 2012 m. birželio 26 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Diteilas“ v. UAB „Chemika“, bylos Nr. 3K-3-326/2012; 2012 m. lapkričio 8 d.

nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Boslita“ ir Ko v. Latvijos bendrovei AS „Latvijas Balzams“, bylos Nr. 3K-3-485/2012; 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje V. G. v. S. G., bylos Nr. 3K-3-479/2012; 2012 m. gruodžio 21 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB CAN2 FASHION v. S. G., bylos Nr. 3K-3-586/2012; 2012 m. gruodžio 27 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje VšĮ „Ramios bitės“ v. UAB „Baltijos reklamos projektai“, bylos Nr. 3K-3-610/2012).

Birutė Janavičiūtė
Civilinių bylų skyriaus teisėja

GINČŲ, SUSIJUSIŲ SU KOMUNALINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMO SANTYKIAIS, NAGRINĖJIMO AKTUALIJOS

Komunalinių paslaugų teikimas – viena valstybės reguliuojamų ūkinės veiklos sričių, aktuali tiek gyventojams, tiek ūkio subjektams. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 metų praktika dėl šios specifinės teisinių santykių srities nėra gausi, tačiau kasacinis teismas pateikė naujų svarbių išaiškinimų šilumos energijos pirkimo – pardavimo, nuotekų šalinimo ir vandens bei elektros tiekimo klausimais.

Kasacinis teismas pateikė naują išaiškinimą *dėl sutarties kvalifikavimo viešąja*. Viešąja laikoma sutartis, kurią sudaro juridinis asmuo (verslininkas), teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes visiems, kas tik kreipiasi (transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kt. organizacijos) (CK 6.161 straipsnis). Viešosios sutarties institutas atspindi viešąjį interesą, kad, įsikišant į sutarčių sudarymo procesą, būtų užtikrintas ūkio funkcionavimui bei asmeniniams (buitiniams) gyventojų poreikiams strategiškai svarbių prekių prieinamumas, apginta silpnesnė sutartinio santykio pusė – transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ar kitų paslaugų vartotojas. Spręsdamas, kaip tinkamai kvalifikuoti sutartį, kai vartotojas (abonentas) perteikia šilumos, elektros energiją, vandenį, kanalizavimo ir panašias paslaugas kitam vartotojui (subabonentui), Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad viešąja sutartimi laikytina tik tokia sutartis, kuri yra konkrečiai įstatyme įvardyta viešąja arba, nors taip įvardyta ir nėra, tačiau atitinka viešosios sutarties pagrindinius požymius. Atsižvelgiant į tai, kad viešoji sutartis yra vieno iš pagrindinių civilinės teisės principų – sutarčių laisvės principo – išimtis, kvalifikuoti sutartį viešąja ir taikyti įstatymų nustatytus ribojimus teismai gali tais atvejais, kai nustatomi būtinų viešosios sutarties požymių kompleksas, o ne tik kai kurie jos elementai ar bruožai. Abonentas gali energiją, šilumą, dujas ar vandenį perparduoti kitam asmeniui, t. y. turi teisę tai daryti, tačiau neprivalo. Perpardavimo (subtikimo) santykiai nėra imperatyvaus pobūdžio, nes perpardavėjo (abonto) veikla, skirtingai nei pardavėjo (tiekėjo), nesiejama su pareiga sudaryti sutartį su kiekvienu, kuris kreipiasi dėl energijos tiekimo, t. y. įstatyme perpardavėjui nenustatytas tokio pobūdžio

sutarčių laisvės principo ribojimas kaip pardavėjui. Dėl to energijos, dujų, vandens perdavimo (subtiekimu) sutartis, nepripažinta viešąja sutartimi.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas plėtodamas ginčų, *susijusių su vandens tiekimu ir nuotekų šalinimu*, praktiką, pažymėjo, kad būtinybė užtikrinti tinkamą vandens tiekimą ir nuotekų šalinimą gyventojams lemia infrastruktūros naudojimo santykių tarp savivaldybės, vandens tiekėjo ir kitų subjektų reguliavimo ypatumus, kuriais nukrypstama nuo sutarčių laisvės principo. Pasitaiko situacijų, kuomet vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo struktūra, priklausanti nuosavybės teise privatiems asmenims, gali būti reikalinga viešajam vandens tiekimui. Pasisakydamas *dėl geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo faktiškai jau naudojamos infrastruktūros*, reikalingos viešajam vandens tiekimui, kasacinis teismas išaiškino, kad viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūra, kuri nuosavybės teise priklauso kitiems asmenims ir yra reikalinga viešajam vandens tiekimui, savivaldybės iniciatyva gali būti išperkama savivaldybės (savivaldybių) kontroliuojamos įmonės ar savivaldybės nuosavybėn arba gali būti sudaromos sutartys dėl geriamojo vandens tiekimo ir (arba) nuotekų tvarkymo infrastruktūros objektų naudojimo (nuomos, panaudos, jungtinės veiklos ir pan.). Naujų viešojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros objektų statyba, kai užsakovas yra ne viešasis vandens tiekėjas ar ne savivaldybė, šiuo metu galima, esant trišalei savivaldybės, viešojo vandens tiekėjo ir užsakovo (objekto statytojo) sutarčiai, kurios sudarymo tvarką reglamentuoja Geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad *esant poreikiui prisijungti prie viešajam vandens tiekėjui nepriklausančių vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo tinklų, reikalingas šių tinklų savininko sutikimas*. Viešojo vandens tiekėjo savivaldybėje naudojimasis privačiam asmeniui priklausančia infrastruktūra pagal sutartį, kurioje nenustatyta naujų vartotojų prisijungimo prie šios infrastruktūros sąlygos, savininkui neišreiškus savo valios dėl tokio prisijungimo, nėra pakankamas pagrindas pripažinti, kad nauji vartotojai turi teisę jungtis prie šios infrastruktūros be savininko žinios, juo labiau, kad įstatymuose nenustatyta tokio savininko teisių ribojimo.

Dėl elektros energijos teikimo sutarčių kasacinis teismas 2012 metais toliau plėtojo praktiką, susijusią su neteisėtu elektros energijos vartojimu. Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad, esant įrodymų dėl elektros energijos duomenų skaitiklio rodmenų pakeitimo, svarbu nustatyti ne aplinkybę, ar elektros vartotojas asmeniškai kaltas dėl elektros apskaitos prietaiso sugadinimo, o tai, ar jo elgesys atitiko tvarkingo elektros vartotojo, kuris rūpinasi jam priklausančiais energijos įrenginiais, imasi atitinkamų priemonių, kad šie prietaisai funkcionuotų tvarkingai, standarto. Elektros energijos vartotojai, sudarę elektros energijos pirkimo sutartį su tiekėju, privalo vykdyti sutartyje ir teisės aktuose jiems nustatytas pareigas, t. y. vartodami elektros energiją, turi būti pakankamai atidūs ir rūpestingi, atitikti tvarkingo elektros pirkėjo (vartotojo) standartą.

Kasacinis teismas, kitoje byloje pažymėjęs, kad elektros energijos vartotojui savaivališkai prisijungus prie elektros energijos tiekimo tinklų ne tik nėra galimybės nustatyti tikslų suvartotos elektros energijos kiekį, nes jis nefiksuojamas elektros apskaitos prietaisais, bet dažnai ir laikotarpio, per kurį neteisėtai buvo vartojama elektra, taip pat iš-

aiškino, kad žalos, padarytos savavališkai prisijungus prie elektros tinklų be apskaitos, dydis nustatomas vadovaujantis specialiuose neteisėto elektros energijos vartojimo fakto nustatymo metu galiojusiuose teisės aktuose nustatytais būdais.

Atskirą bylų kategoriją sudaro *bylos dėl šilumos energijos pirkimo–pardavimo*. Toliau plėtodamas praktiką dėl patalpų savininko pareigos mokėti už šilumos energiją, kasacinis teismas nurodė, kad savininko pareiga atlyginti už į jam nuosavybės teise priklausančias patalpas tiekiamą šilumą negali būti siejama tik su jų priklausymo nuosavybės teise faktu. Sprendžiant dėl asmens pareigos atlyginti už tiekiamą šilumos energiją būtina nustatyti, ar ji su šilumos tiekėju sieja sutartiniai santykiai. Kai rašytinė sutartis nėra sudaryta, turi būti patikrinama, ar ji nėra sudaryta žodžiu ar konkludentiniais veiksmais. Teismas aptarė skirtingas situacijas, galimas tarp šilumos tiekėjo ir šilumos vartotojo (patalpų savininko). Pavyzdžiui, kai šiluma tiekama į daugiabučiame name esančias gyvenamąsias patalpas, dėl inžinerinių tinklų ypatumų bei bendrų patalpų tokiame name techniškai gali būti neįmanoma užtikrinti šilumos tiekimą daugiabučiam namui netiekiant jos daliai patalpų. Tokiu atveju patalpų savininkas, įgydamas nuosavybės teisę į jas, kartu prisiima ir prievolę atlyginti už tiekiamą šilumos energiją. Kitokie teisiniai santykiai susiformuoja, kai patalpos ir jų inžineriniai tinklai yra savarankiški. Tokiose situacijose šilumos tiekėjas, turi visas galimybes esant tam tikroms aplinkybėms netiekti šilumos energijos arba nutraukti tiekimą iki naujos sutarties sudarymo. Taip apsaugomos patalpų savininko teisės, kai šis negali faktiškai valdyti jam nuosavybės teise priklausančių patalpų dėl kokių nors pateisinamų ir ne nuo jo priklausančių priežasčių, pvz., jas užėmusio asmens nepagrįsto delsimo grąžinti neteisėtai valdomas patalpas. Naujam patalpų savininkui negali tekti prievolė mokėti už šilumos energiją, kurios jis negavo dėl to, kad negalėjo valdyti patalpų dėl buvusio savininko veiksmų ar neveikimo. Todėl tais atvejais, kai patalpos perduodamos naujam savininkui, svarbu nustatyti, ar šilumos energijos pirkimo – pardavimo sutartis su buvusiu savininku nutraukta, o su naujuoju – sudaryta. Taigi, vien tik savininko pasikeitimas savaime nereiškia teisių ir pareigų pagal šilumos tiekimo sutartį perėmimo, nes šalių santykiai dėl šilumos energijos tiekimo turi būti nustatomi, remiantis sutarčių teisės taisyklėmis.

Taip pat kasacinis teismas sprenddamas *ginčą dėl vienašališko energijos tiekėjo šilumos energijos pirkimo–pardavimo sutarties su daugiabučio namo vartotoju – fiziniu asmeniu*, nutraukimo pripažinimo niekiniu, pažymėjo, kad bendrosiose šilumos energijos pirkimo–pardavimo sutartį reglamentuojančiose teisės normose imperatyviai nustatyta, kad teisę vienašališkai nutraukti šilumos energijos pirkimo–pardavimo sutartį turi fizinis asmuo (vartotojas), o energijos tiekimo įmonė tokią teisę turi tik su juridiniu asmeniu sudarytai energijos pirkimo–pardavimo sutarčiai ir tik CK 6.217 straipsnyje nustatytais pagrindais, t. y. esant esminiams sutarties pažeidimams. Kadangi specialiuose šilumos ūkį reglamentuojančiuose teisės aktuose sutarčių nutraukimas kitaip nei nustatyta bendrosiose teisės normose nereglamentuojamas, tai energijos tiekimo įmonei nenustatyta teisės vienašališkai nutraukti sutartį su daugiabučio namo vartotoju – fiziniu asmeniu, kai šis nemoka ar moka ne už visą tiekiamą šilumos energiją.

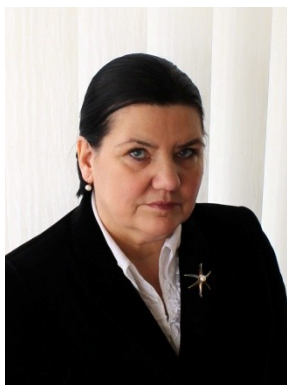
Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas ginčus *dėl atsiskaitymo su šilumos tiekėju už patiektą šilumos energiją butui*, tęsė ankstesnę praktiką, kuria buvo pripažįstama, kad

šilumos energijos vartojimo teisinių santykių dalyviu gali būti ne tik patalpų savininkas (nuomotojas), bet ir šių patalpų nuomininkas; šilumos tiekėjas ir patalpų savininkas (nuomotojas) bei nuomininkas gali susitarti dėl to, kad nuomininkas taps šilumos energijos pirkimo–pardavimo sutarties šalis, tačiau jeigu tokio susitarimo nėra, šilumos energijos sutarties šalis yra patalpų, kurioms tiekiamas šiluma, savininkas, ir jam tenka pareiga mokėti už patiektą šilumos energiją. Nesant sudarytos ginčo buto savininko ar nuomininko rašytinės šilumos energijos pirkimo–pardavimo sutarties su šilumos tiekėju, tokia sutartis laikytina sudaryta buto savininko.

Teismas taip pat išaiškino, kad *pareiga išlaikyti name esančias bendrojo naudojimo patalpas* ir proporcingai savo turto daliai apmokėti išlaidas bendrojo naudojimo daiktui išlaikyti bei prižiūrėti, taigi ir mokėti už bendro naudojimo patalpų (pavyzdžiui, laiptinių) šildymą, taikytina ir tiems butų savininkams, kurie yra atsijungę nuo bendro šildymo sistemos.

Pateikdamas išaiškinimus, *susijusius su šilumos sistemos priežiūros santykiais*, Teismas pažymėjo, kad šilumos tiekėjui pareiga prižiūrėti šilumos ar karšto vandens vartotojui priklausančiose patalpose esančius jam nuosavybės teise priklausančius šildymo įrenginius tenka tada, kai yra sudaroma individuali šilumos tiekimo įrenginių priežiūros sutartis.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 7 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „ŽVC“ v. AB „Precizika“, bylos Nr. 3K-3-90/2012; 2012 m. balandžio 10 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Avelana“ v. UAB „Kauno vandenys“, bylos Nr. 3K-3-135/2012; 2012 m. balandžio 20 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje AB LESTO (AB Rytų skirstomųjų tinklų teisių pėrėmėjas) v. B. P., T. P., bylos Nr. 3K-3-92/2012; 2012 m. gegužės 4 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje AB „Kauno energija“ v. V. L. N., bylos Nr. 3K-3-229/2012; 2012 m. birželio 8 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje V. R. v. D. G., bylos Nr. 3K-3-287/2012; 2012 m. spalio 31 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje AB „Panevėžio energija“ v. UFMAB „Diskontas“, bylos Nr. 3K-3-154/2012; 2012 m. spalio 23 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Vilniaus energija“ v. R. A., bylos Nr. 3K-3-431/2012; 2012 m. gruodžio 21 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje AB „Kauno energija“ v. Kauno miesto savivaldybė, bylos Nr. 3K-3-591/2012; 2012 m. gruodžio 21 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje AB LESTO v. R. L., bylos Nr. 3K-3-602/2012.)

Janina Januškienė
Civilinių bylų skyriaus teisėja

GINČŲ, SUSIJUSIŲ SU ŠEIMOS TEISINIAIS SANTYKIAIS, SOCIALINIŲ ŽMOGAUS TEISIŲ IR LAISVIŲ APSAUGA, NAGRINĖJIMO AKTUALIJOS

Šiais metais šeimos teisės srityje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas toliau ieško teisingos konkuruojančių interesų pusiausvyros vertintinų aspektų gausa pasižyminčiose santuokos nutraukimo, sutuoktinių atsakomybės pagal turtines prievoles, tėvų valdžios ribojimo, įvaikinimo bylose, be kita ko, turėdamas galimybę spręsti ir itin specifines problemas, susijusias su neturtinėmis teisėmis šeimos gyvenimo kontekste (pavyzdžiui, dėl garbaus amžiaus ir sudėtingos sveikatos sutuoktinių teisės į šeiminių ryšių gerbimą, jų neišskiriant bei užtikrinant tinkamas buitines gyvenimo sąlygas).

Ataskaitiniu laikotarpiu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *aiškindamas ir plėtodamas sutuoktinių turto, jo dalijimo ir sutuoktinių atsakomybės pagal turtines prievoles teisinius principus*, ne tik keitė ankstesnę savo praktiką, bet ir pateikė reikšmingų naujų išaiškinimų. Vienas daugiausiai teisės teoretikų ir praktikų diskusijų sukėlusių sprendimų susijęs su pakankamai kardinaliu požiūriu į individualios įmonės savininko sutuoktinio atsakomybės už šios įmonės prievoles klausimus keitimu, iš esmės sustiprinančiu sutuoktinių turtinių teisių ir interesų apsaugą. Nuo šiol nebetaikoma bendroji prezumpcija, kad iš individualios įmonės, įsteigtos santuokos metu, veiklos atsiradusios prievolės savaime pripažintinos bendromis solidariosiomis sutuoktinių prievolėmis. Vadovaujantis pakeista Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, individualiosios įmonės savininko sutuoktinis gali atsakyti už įmonės skolas, tik jei ši įmonė yra šeimos verslas, t. y. verslui naudojamas ne tik bendras sutuoktinių turtas, bet ir abu sutuoktiniai aktyviai dalyvauja įmonės veikloje. Svarbu pažymėti tai, kad susigrąžinant nurodyto pobūdžio skolas įrodinėjimo našta dėl sutuoktinių vykdomos jungtinės veiklos tenka kreditoriui.

Kasacinis teismas, nuosekliai pabrėždamas savo požiūrį į šeimos instituto ypatumus, lemiančius detalų, dažnai imperatyvų šeimos teisinių santykių reglamentavimo pobūdį, pateikė naują išaiškinimą *dėl sutuoktinių sudaryto susitarimo dėl turto padalijimo iki pateikiant ieškinį nutraukti santuoką ir nagrinėjant santuokos nutraukimą bylą tvirtinimo tvarkos*. Naujoje praktikoje pažymėta, kad teismas neturi

teisinio pagrindo kartu su ieškiniu ar be jo priimti specialia (notarine) tvarka nepatvirtinto sutuoktinių susitarimo dėl turto padalijimo bei kitų santuokos nutraukimo padarinių ir jo tvirtinti. Vis dėlto Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, skatindamas geros valios ir taikaus ginčo sprendimo principus santuokos nutraukimo bylose, taip pat pabrėžė, kad nedraudžiama sutuoktiniams taikiai susitarti pasidalyti turta ir nagrinėjant santuokos nutraukimo bylą pagal ieškinio teiseną.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, plėtodamas jurisprudenciją santuokos nutraukimo bylose, pateikė ir kitų reikšmingų procesinių aspektų išaiškinimų. Antai *dėl žyminio mokesčio dydžio, kai reiškiamas reikalavimas padalyti santuokos metu įgytą turtą*, kasacinis teismas nurodė, kad tuo atveju, kai reikalavimas padalyti turta yra reiškiamas teisme, nepriklausomai nuo to, iš kokių teisinių santykių kilo ginčas, jis turi būti apmokamas CPK 80 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyto dydžiu. Proceso įstatyme įtvirtinta formuluotė „turtiniuose ginčiuose“ savo turiniu platesnė negu vartojama Civilinio kodekso ir apima visus atvejus, kai teisme reiškiamas ginčas dėl turto.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas toliau plėtojo praktiką, *nukreiptą į geriausių vaiko interesų išsiaiškinimą skyrybų bylose, nustatant vaiko gyvenamąją vietą*. Dėl įrodymų vertinimo ypatumų šeimos bylose išaiškinta, kad Vaiko teisių apsaugos skyriaus išvada nėra *prima facie* įrodymas, nustatant vaiko gyvenamąją vietą, ir tam, kad teismas turėtų pakankamą įsitikinimą dėl šio klausimo, pirmiau nurodyta išvada turėtų būti vertinama kartu su visais kitais įrodymais.

Kaip papildoma vaiko teises *užtikrinanti garantija tėvų valdžios ribojimo bylose pripažintas vaiko globėjo statuso procesinės padėties tęstinumas*, t. y. nustatyta tvarka asmens įgytas globėjo statusas, esant teisme prasidėjusiam šalių ginčui dėl vaiko, suteikia teisę tokiam asmeniui kreiptis į teismą su ieškiniu dėl tėvų valdžios apribojimo bei išlaikyti šį statusą procesine prasme iki bylos išnagrinėjimo pabaigos net ir tuo atveju, kai pagal atitinkamas teisės normas vaiko globa tėvų prašymu pasibaigia (vaiko tėvai, prašę nustatyti vaiko laikinąją globą, grįžta iš užsienio ir praneša apie tai Vaiko teisių apsaugos skyriui).

Šiais metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pateikė naujų pažangių išaiškinimų *socialiai jautriose įvaikinimo bylose*, iš esmės atspindinčių poreikį itin kruopščiai vertinti geriausių vaiko interesų aspektą, įvaikinimo procese dalyvaujančių subjektų požiūrį orientuojant į tai, kad „vaikui turi būti suteikiama šeima“, bet ne priešingai. Aptariamo pobūdžio jurisprudencijoje akcentuota būtinybė atkreipti didelį dėmesį į galimus vaiko paėmimo iš nusistovėjusios šeimos aplinkos padarinius bei taikant vaiko perkėlimo į šeimą iki įvaikinimo institutą kaip naudingą praktinį sprendimą. Nurodytame kontekste kasacinis teismas pabrėžė, kad Civiliniame kodekse nustatytas būtinas globėjo rašytinis sutikimas, patvirtintas teismo, kaip būtina sąlyga įgyvendintina tik tada, kai tarp suinteresuotų įvaikinti asmenų ir globėjo nėra ginčo dėl įvaikinimo. Kai toks ginčas yra kilęs, įvaikinimo atitiktis vaiko interesams patikrinama nagrinėjant bylą dėl įvaikinimo – globėjo nesutikimas nėra absoliutus. Tuo atveju, jei globėjas pats pareiškia prašymą globojamą vaiką įvaikinti, sąlygos, kad globėjas dar duotų sutikimą ir kitiems pretendams vaiką įvaikinti, įstatyme nenustatyta.

2012 metais Lietuvos Aukščiausiajam Teismui taip pat teko susidurti su sudėtinga *neveiksnaus asmens teisės į tinkamas gyvenimo sąlygas ir jo bei sutuoktinio teisės į šeimos gyvenimo gerbimą derinimo problema*, šiame kontekste pateikiant reikšmingu išaiškinimų dėl sutuoktinių šeiminio ryšio vertingumo ir saugotinumą. Kasacinis teismas išaiškino, kad galimybė skirti globėją, kuris turi galimybių prižiūrėti sutuoktinius jų neišskiriant, yra teisiškai reikšminga ir svarbi aplinkybė, nes šeiminiai ryšiai savaime yra saugotina vertybė ir sveikatos būklė, trukdanti sutuoktiniams visapusiškai bendrauti, nepanaikina jų teisės į šeimos gyvenimo gerbimą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat turėjo progą plėtoti savo jurisprudenciją *vykdymo proceso srityje. Dėl išieškojimo pagal vykdomąjį dokumentą, kuriame skolininku nurodyta santuokos metu įsteigta individuali įmonė*, nukreipimo į sutuoktinių turtą kasacinis teismas naujai akcentavo, kad iš individualios įmonės veiklos atsiradusių prievolių pobūdžio, asmenų, atsakingų pagal šias prievoles, bei jų atsakomybės atsiradimo pagrindų nustatymas nepatenka į vykdomo proceso apimtį, nes šie klausimai yra tiesiogiai susiję su teisių ir pareigų nustatymu ir gali būti išspręsti tik nagrinėjant konkrečią bylą teisme.

Be kita ko, pagal naują praktiką sukurta *papildoma teisė sutuoktiniui ginčyti jam priklausančios turto dalies perdavimą (pardavimą) vykdomo procese*. Tais atvejais, kai antstolis, vykdydamas išieškojimą ir areštuodamas turtą, nenustato duomenų apie įvykusius šio turto pasikeitimus, vadovaujasi viešo registro duomenimis, nepatikrindamas jų patikimumo, ir perduoda turtą išieškotojui kaip vieno sutuoktinio asmeninę nuosavybę, kitas sutuoktinis gali ginčyti tokio turto perdavimą, reikšdamas ieškinį dėl perduoto turto pripažinimo bendrąja jungtine nuosavybe ir skolininko turto dalies nustatymo. Pažymėtina, kad šiais motyvais nėra formuluojama nauja pareiga antstoliams.

Plėtodamas jurisprudenciją *dėl kreditorių teisių įgyvendinimo paveldėjimo teisių santykių kontekste*, kasacinis teismas pildė ankstesnę praktiką dėl mirusio skolininko pakeitimo įpėdiniu vykdomo procese. Išplėstas įstatymo aiškinimas dėl informavimo formos ir būdų, kuriuos gali pasirinkti kreditorius informuodamas įpėdinį apie turimą reikalavimo teisę. Be kita ko, akcentuota, kad lemiamos reikšmės turi ne informacijos pateikimo forma, o šios informacijos turinys ir pateikimas laiku.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 15 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje E. A. v. G. A., bylos Nr. 3K-7-363/2012; 2012 m. gruodžio 7 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje J. A. ir kt. v. S. J. autopaslaugų įmonė ir kt., bylos Nr. 3K-7-400/2012; 2012 m. gruodžio 5 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje J. K. v. M. K., bylos Nr. 3K-3-545/2012; 2012 m. gegužės 10 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje D. R. v. Z. R. ir kt., bylos Nr. 3K-3-209/2012; 2012 m. liepos 5 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje pagal A. B. ir kt. pareiškimą dėl įvaikinimo, bylos Nr. 3K-3-354/2012; 2012 m. lapkričio 6 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje dėl J. B. globos nustatymo ir globėjo bei turto administratoriaus skyrimo, bylos Nr. 3K-3-469/2012; 2012 m. sausio 18 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje J. G. v. A. G., bylos Nr. 3K-7-111/2012; 2012 m. liepos 12 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje pagal B. J. ir kt. skundą dėl antstolio veiksmų, bylos Nr. 3K-7-273/2012; 2012 m. lapkričio 2 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje K. K. v. A. G. ir kt., bylos Nr. 3K-3-447/2012; 2012 m.

vasario 8 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje pagal pareiškėjos antstolės G. A. prašymą pakeisti skolininką vykdymo procese, bylos Nr. 3K-3-18/2012; 2012 m. lapkričio 26 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje pagal pareiškėjo UAB „Snoro lizingas“ ir suinteresuoto asmens su savarankiškais reikalavimais AB „Šiaulių energija“ pareiškimus dėl skolininko pakeitimo vykdymo procese, bylos Nr. 3K-3-523/2012).

|

Egidijus Laužikas
Civilinių bylų skyriaus teisėjas

GINČŲ, SUSIJUSIŲ SU VIEŠOJO INTERESO GYNIMU, NAGRINĖJIMO AKTUALIJOS

2012 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai plėtojo praktiką viešojo intereso gynimo srityje, išvelgdamas šią sąvoką atitinkančius interesus įvairiausiose teisinėse situacijose. Svarbu tai, kad kasacinis teismas viešojo intereso argumentu rėmėsi ne tik taikydamas specialius proceso teisės institutus, bet ir aiškindamas bei taikydamas materialiąją teisę. Toks kompleksinis požiūris į viešojo intereso sampratą leidžia tikėtis, kad abstrakti viešojo intereso sąvoka Lietuvos teismų praktikoje bus vis labiau atskleidžiama įvairiomis jos raiškos formomis, tai prisidės prie efektyvaus ir proporcingo visuomeninių interesų užtikrinimo sprendžiant privačių šalių ginčus.

Nagrinėdamas *asmens neveiksnumo nustatymo klausimą*, kuris neabejotinai yra viešojo intereso objektas, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad valstybė turi sudaryti ne tik sąlygas psichikos ligoniams ugdyti, padėti jiems įgyti darbo įgūdžių, persikvalifikuoti, prisitaikyti prie visuomenės gyvenimo ir į jį grįžti, bet ir sąlygas tokiems asmenims įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus, taip pat sukurti bei užtikrinti jiems specialias ir efektyvias apsaugos priemones, prioritetą teikiant toms, kurios nelemia psichikos sutrikimų turinčių asmenų socialinės atskirties ir intervencijos į jų laisvę, asmens, nuosavybės ir privataus gyvenimo neliečiamybę, o maksimalų šių asmenų teisių ir laisvių suvaržymą naudojant tik kaip išimtinio pobūdžio priemonę (*ultima ratio*). Teismai turi užtikrinti, kad bus įgyvendinta atskirų asmenų grupių prioritetinė teisių gynība. Pažeidžiamų asmenų (dėl psichikos sutrikimo) ar tų, dėl kurių neveiksnumo nustatymo inicijuojamas teisminis procesas, prioritetinei teisių gynibai turėtų būti pasirinktos priemonės pagal nustatytą neveiksnumo laipsnį, jis turėtų būti siejamas su konkrečia priemone, taikoma konkrečiam asmeniui, o tam pasiekti gali būti naudojami tarpiniai teisės aktuose įtvirtinti instrumentai, taikant įstatymo analogiją (pvz., rūpybos institutas, CK 2.11, 3.239 straipsniai), tiesiogiai taikant Lietuvos Respublikos Konstituciją ar tarptautinius teisės aktus. Taigi šioje byloje kasacinis teismas, atsižvelgdamas į viešąjį suinteresuotumą neįgalių asmenų teisių apsauga, suformulavo taisyklę, kad procese dėl neveiksnumo nustatymo asmenims teismas privalo kiekvienu atveju įvertinti, kokias

konkrečias priemones galima būtų taikyti tokiam asmeniui pagal jo nustatytą neveiknumo laipsnį. Teismas nustatęs, kad asmens, kurį siekiama pripažinti neveiksniu, teisės bus tinkamai apgintos nenustatant globos, turėtų įvertinti kitas galimybes.

Ginant viešąjį interesą labai svarbu nepaneigti kitų teisės saugomų interesų. Teismų praktika atskleidė, kad civiliniuose santykiuose vis dar bandoma *absoluitinti vaiko teisių apsaugos principą būsto kontekste ir šiuo argumentu neproporcingai remtis prieš demokratinėje visuomenėje lygiaverčiai saugomas teisėto savininko teises ir interesus*. Šiais metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikė svarbų, naują procesinio pobūdžio išaiškinimą dėl civilinės bylos priskyrimo šeimos bylų kategorijai – vien tik kraujo giminystės ryšio tarp susitarimo (dėl nekilnojamojo turto panaudos) šalių ir bylos sąsajos su vaiko teise į gyvenamąją patalpą nepakanka bylos priskirtinumo šeimos kategorijai. Tačiau net ir nepriskyrus konkrečios bylos šeimos bylų kategorijai, teismas gali būti aktyvesnis nei įprastai, *kai byloje sprendžiamas klausimas ir dėl nepilnamečio vaiko teisių į gyvenamąją patalpą*. Tokio pobūdžio bylose teismas, atsižvelgdamas į vaiko interesų apsaugos principą, turi teisę peržengti pareikštų reikalavimų ribas, jeigu to reikalauja viešasis interesas.

Nagrinėdamas *diskriminacijos dėl amžiaus darbo teisiniuose santykiuose klausimą* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformulavo aktualų išaiškinimą, kad konstituciniu lygmeniu įtvirtinto lygiateisiškumo principo įgyvendinimo užtikrinimas ir darbuotojo apsauga nuo diskriminacijos darbo teisiniuose santykiuose yra viešasis interesas, kurio neginant, būtų pažeidžiamos asmens teisės ir teisėti interesai. Dėl to nagrinėjamu atveju apeliacinės instancijos teismas, nustatęs, kad pirmosios instancijos teismas netyrė ieškovo nurodytų aplinkybių dėl galbūt jo atžvilgiu vykdytos diskriminacijos, netinkamai paskirstė įrodinėjimo pareigą, turėjo dėl diskriminacijos fakto buvimo pasisakyti savo iniciatyva, ir, įvertinęs bylos duomenis, spręsti, ar pirmosios instancijos teismo išvados dėl diskriminacijos ieškovui nebuvimo yra pagrįsta.

Nagrinėdamas *nuosavybės atkūrimo ginčus*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad, sprendžiant dėl restitucijos taikymo panaikinus administracinį sprendimą atkurti nuosavybės teises, būtina užtikrinti viešojo ir privataus intereso pusiausvyrą. Teismas nurodė, kad atsakovams fiziniams asmenims turi būti taikomi kiek įmanoma švelniausi turto sugražinimo valstybės nuosavybėn padariniai, nes nagrinėjamu atveju valstybinės reikšmės miško perdavimą atsakovams privačion nuosavybėn lėmė valstybės institucijų veiksmai nuosavybės teisių atkūrimo procese, o atsakovai, pasitikėdami valstybės institucijų kompetencija nustatyti konkrečius gražintinos žemės plotus, nebūdami profesionalūs žemėtvarkininkai, laikydami teisės aktų reikalavimų ir sudarytus ginčo sandorius pateikdami tvirtinti notarui, įregistruodami Nekilnojamojo turto registre ir pan., neatliko veiksmų, kurie būtų darę įtaką valstybės institucijų suklydimui nustatant gražintinos žemės plotus. Kasacinio teismo teisėjų kolegija sprendė, kad apeliacinės instancijos teismas, panaikindamas neteisėtą administracinį aktą ir vėliau sudarytus sandorius, tačiau spręsdamas, jog restitucija saisto tik paskutinįjį neteisėtai perleisto miško savininką ir valstybę, tinkamai užtikrino valstybės intereso atgauti neteisėtai perleistą turtą ir teisėtai vykdyti nuosavybės teisių atkūrimo procedūras bei privataus asmens intereso realiai naudotis jam priklausančia nuosavybe pusiausvyrą, ir, negražindamas nuo-

savybės atkūrimo proceso į pradinę stadiją, gana operatyviai išsprendė ginčo klausimus, kartu pabaigdamas nuosavybės teisių atkūrimo procesą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė *ir dėl prokuroro procesinių teisių įgyvendinimo kaip viešojo intereso užtikrinimo bei poreikio ginti asmens, nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos, pažeistus turtinius ir (ar) neturtinius interesus*. Kasacinis teismas nurodė, kad, vertinant, ar prokuroro reiškiamas reikalavimas pripažinti niekine ir negaliojančia žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutartį patenka į viešojo intereso sritį ar ne, t. y. ar jis neteisėtai kišasi į privačius asmenų santykius, būtina nustatyti tokio reikalavimo ryšį su baudžiamuoju procesu, taip pat šio kreipimosi tikslą. Baudžiamojoje byloje pareikštas civilinis ieškinys – baudžiamosios bylos dalis, todėl tai nėra vien tik privataus pobūdžio reikalavimas, siejantis nukentėjusį ir įtariamąjį nusikalstamos veikos padarymu asmenį. Visos visuomenės interesas – ne tik apsisaugoti nuo jai pavojų keliančių asmenų laikinai ar nuolatos apribojant jų laisvę, bet ir užtikrinti, kad nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui kaip silpnesniam šaliai būtų atlyginta visa jo patirta turtinė ar neturtinė žala. Atsižvelgdamas į tai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad nagrinėjamoje byloje prokuroras, pareikšdamas ieškinį, prisidėjo prie veiksmingesnio pirmiau nurodytų pobūdžio žmogaus teisių apsaugos užtikrinimo bei realaus įsiteisėjusio nuosprendžio dalies dėl patenkinto civilinio ieškinio įvykdymo.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 26 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijose ir kt., bylos Nr. 3K-3-4/2012; 2012 m. vasario 13 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje R. P. v. E. P., bylos Nr. 3K-3-16/2012; 2012 m. kovo mėn. 23 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Vilniaus miesto apylinkės prokuratūra v. D. S. ir kt., bylos Nr. 3K-3-166/2012; 2012 m. birželio 8 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. K. St. ir kt., bylos Nr. 3K-3-279/2012; 2012 m. birželio 8 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje D. V. v. AB Lietuvos paštas, bylos Nr. 3K-3-290/2012).

Algis Norkūnas
Civilinių bylų skyriaus teisėjas

GINČŲ, SUSIJUSIŲ SU BANKROTO TEISINIAIS SANTYKIAIS, NAGRINĖJIMO AKTUALIJOS

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 metais nagrinėjo nemažai bylų, susijusių su bankroto teisiniais santykiais, kurie teisinėje praktikoje įgauna vis didesnę tarptautinį aspektą. Kasacinį teismą pasiekė pirmosios bylos, susijusios su fizinio asmens bankroto procesu, pradėtu kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje, taip pat buvo sprendžiamas bankroto bylos, iškeltos kitoje valstybėje, pripažinimo klausimas. Be abejo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kaip ir ankstesniais metais, didelį dėmesį skyrė kreditorių interesų apsaugai bankroto procese.

Pirmiausia pažymėtina, kad Europos Sąjungos Teisingumo Teismas 2012 m. balandžio 19 d. priėmė prejudicinį sprendimą pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 27 d. pateiktą prašymą dėl 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų (toliau – Reglamentas Nr. 1346/2000) ir 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (toliau – Reglamentas Nr. 44/2001) Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos nuostatų išaiškinimo. Remdamasis šiuo prejudiciniu sprendimu, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė *dėl nacionalinio teismo tarptautinės jurisdikcijos nustatymo* ir nurodė, kad tuo atveju, kai nacionalinis teismas turi nuspręsti, ar jam priskirta tarptautinė jurisdikcija nagrinėti konkretų ginčą, kai bankroto bylą nagrinėjančio teismo vieta nesutampa su atsakovo oficialios buveinės vieta, pirmiausia turi tinkamai kvalifikuoti ieškovo reikalavimą. Tinkamas ieškovo reikalavimo kvalifikavimas yra labai svarbus, nes Reglamento Nr. 1346/2000 ir Reglamento Nr. 44/2001 taikymo sritys yra atskiros. Taigi tuo atveju, kai ieškovo reikalavimas kvalifikuotinas kaip reikalavimas iškelti bankroto bylą ar susijęs su pradėtu bankroto procesu, jis nelaikytinas civiline ar komercine byla pagal Reglamentą Nr. 44/2001, nes patenka į Reglamente Nr. 1346/2000 nustatytą jo taikymo išimtį dėl bankroto ar panašaus pobūdžio teisminių procesų.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat sprendė klausimus, *susijusius su kitose valstybėse iškeltų bankroto bylų pripažinimu Lietuvoje*. Pasisakydamas dėl Didžiosios

Britanijos teismo priimtose nutarties išskelti bankroto bylą fiziniam asmeniui leidimo vykdyti, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad sprendimas dėl bankroto bylos iškėlimo fiziniam asmeniui kitoje valstybėje narėje sukelia tokius pat padarinius kaip ir bylą iškėlusioje šalyje. Pagal Reglamento Nr. 1346/2000 nuostatas, šie teismo sprendimai pripažįstami visose kitose valstybėse narėse nuo to momento, kai sprendimas įsiteisėja bankroto bylą iškėlusioje valstybėje be specialios pripažinimo procedūros.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat išaiškino, *kaip turi būti pripažįstamos bankroto bylos, iškeltos ne ES valstybėje narėje*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė dėl Rusijos Federacijoje iškeltos bankroto bylos pripažinimo pagal Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartį dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose. Aiškindamas šios sutarties nuostatas, teismas nurodė, kad sprendimai dėl bankroto bylos iškėlimo tam, kad jie Lietuvoje įgytų teisinę galią, turi būti pripažinti pagal Civilinio proceso kodekso nustatytas taisykles, įvertinant Sutarties 56 straipsnį, kuriame įtvirtinti atsisakymo pripažinti ir vykdyti teismų sprendimus pagrindai.

Kita svarbi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dalis susijusi *su kreditorių interesų apsauga bankroto procese*. Pasisakydamas dėl kreditorių reikalavimo, kylančio iš hipotekos teisinių santykių, tvirtinimo bankroto procese bei tokio reikalavimo dydžio nustatymo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad svetimo daikto hipotekos atveju įkeisto daikto savininkas už skolininko įsipareigojimus atsako tik įkeisto daikto verte, todėl hipotekos kreditoriaus reikalavimas asmeniui, kuris savo daiktu užtikrina kito asmens įsipareigojimus, tvirtinamas tokio dydžio, kokia nurodyta hipotekos lakšte šio daikto vidutinė rinkos vertė. Jei įmonės likvidavimo stadijoje įkeistas daiktas bus parduotas didesne kaina nei buvo patvirtintas hipotekos kreditoriaus reikalavimas, jo reikalavimas gali būti peržiūrėtas, tikslinant jį ir padidinant iki daikto pardavimo kainos. Tai užtikrina kreditorių lygiateisiškumą bankroto procese.

Pasisakydamas *dėl procesinių teisių garantijų kreditoriams bankroto procese*, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad bankrutuojančios įmonės kreditorius dalyvaujančiu byloje asmeniu tampa nuo nutarties, kuria patvirtinti jo finansiniai reikalavimai, įsiteisėjimo. Nuo šio momento jis įgyja teisę susipažinti su priimtomis visomis nutartimis, taip pat jas apskųsti pagal įstatymo nustatytas sąlygas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pažymėjo, kad kreditoriui suteiktą teisę paduoti atskirąjį skundą užtikrina bankroto administratoriaus prievolė pranešti kreditoriams apie teismo priimtas nutartis, kuriomis patvirtinti kitų kreditorių reikalavimai.

Bankroto procese siekiama kuo ekonomiškiau panaudoti ar realizuoti įmonei priklausantį turtą, kad bankrutuojančios įmonės kreditorių interesai būtų patenkinti kuo didesne įmanoma apimtimi. Dėl to *bankrutuojančios įmonės kreditorių susirinkimo nutarimai taip pat turi būti ekonomiškai pagrįsti*. Pasisakydamas dėl jų ekonominio įvertinimo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad vien tik ta aplinkybė, jog kreditorių susirinkimo nutarimas priimtas vieno dominuojančio kreditoriaus iniciatyva, kai kiti kreditoriai jam nepritarė, nereiškia Įmonių bankroto įstatyme numatytos procedūros pažeidimo. Vertindamas kreditorių susirinkime priimto nutarimo ekonominį naudingumą, teismas turi įvertinti, ar ginčijamais nutarimais buvo nutrauktos galiojančios ir vykdo-

mos sutartys, bet nespręsta dėl šio turto kitokio panaudojimo geresnių alternatyvų, ar bankrutuojanti įmonė prarado galimybę gauti pajamas iš vykdytų sutarčių, ar jai kyla galimų nuostolių kitai sutarties šaliai atlyginimo klausimas.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. balandžio 4 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje A. K. v. AB „Swedbank“, bylos Nr. 3K-3-151/2012, 2012 m. gegužės 21 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje Latvijos įmonė „F-Tex SIA“ v. Lietuvos-Anglijos UAB „JadecLOUD-Vilma“, bylos Nr. 3K-3-71/2012, 2012 m. balandžio 3 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje AB „Linus“ v. bankrutuojanti UAB „Domus Palanga“, bylos Nr. 3K-3-122/2012, 2012 m. spalio 10 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Laivų technika“ v. Rusijos Federacijos įmonė RAB „Dimas“, bylos Nr. 3K-3-422/2012, 2012 m. balandžio 10 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje dėl kreditoriaus UAB „Swedbank lizingas“ finansinio reikalavimo patvirtinimo UAB „Ekogama“ bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-104/2012, 2012 m. spalio 31 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje dėl trečiojo asmens I. K. pareiškimo bankrutuojančios UAB „Auto 1“ bankroto byloje, bylos Nr. 3K-7-328/2012, 2012 m. gruodžio 28 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje pagal A. I. bankrutuojančios UAB „Ingero“ bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-606/2012).

Antanas Simniškis
Civilinių bylų skyriaus teisėjas

GINČŲ, SUSIJUSIŲ SU DARBO TEISINIAIS SANTYKIAIS, NAGRINĖJIMO AKTUALIJOS

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, susijusi su darbo teisiniais ginčais, 2012 metais nuosekliai plėtojo ir pildė ankstesnę teismo poziciją dėl darbuotojo teisių apsaugos, darbuotojų drausminės ir materialinės atsakomybės, taip pat buvo suformuluoti nauji išaiškinimai aktualiais darbo santykių klausimais.

Šie metai išsiskyrė išaiškinimais, *skirtais iš Europos Sąjungos teisės aktų išplaukusių taisyklių taikymui*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad DK 138 straipsnyje nurodyti pasikeitimai nėra struktūriniai pertvarkymai DK 129 straipsnio prasme. Jie negali būti teisėta (taigi ir svarbi) priežastis nutraukti darbo sutartį pagal DK 129 straipsnį. Remdamasis Europos Teisingumo Teismo praktika Teismas pažymėjo, kad 2001 m. kovo 12 d. Tarybos direktyvos Nr. 2001/23/EB teikiama apsauga yra viešosios teisės dalykas ir taikoma nepriklausomai nuo šalių valios, t. y. darbuotojų darbo sutartys pereina teisių perėmėjui nepriklausomai nuo šalių valios, todėl tuo atveju, kai įmonė reorganizuojama, darbuotojų, dirbančių tame padalinyje, kuris perduodamas iš reorganizuojamos naujai įsteigtai įmonei, reorganizavimo metu egzistuojantys darbo santykiai nenutrūksta, o iš jų kylančios teisės ir pareigos pereina naujam darbdaviui nepriklausomai nuo to, yra ar nėra sudarytas darbdavių susitarimas dėl darbuotojų perkėlimo. Naujasis darbdavys neturi teisės atsisakyti perimti iš darbo santykių kylančias teises ir pareigas. Svarbu pažymėti tai, kad pagal Direktyvos 3 straipsnio 1 dalį joje įtvirtintos garantijos taikytinos tik tiems darbuotojams, kuriuos su darbdaviu darbo santykiai sieja įmonės, verslo ar jų dalies perdavimo metu. Tačiau jeigu darbo sutartys Direktyvos 2001/23/EB prasme buvo neteisėtai nutrauktos prieš pat įmonės perdavimą, jos turi būti vertinamos kaip vis dar galiojančios tarp darbuotojų ir įmonę perėmusio asmens, net jeigu tas darbuotojas nebuvo perimtas dirbti įmonėje po įmonės perdavimo. Tokiu atveju darbuotojų reikalavimai dėl darbo sutarties turi būti reiškiami ne verslą perdavusiam pirmajam darbdaviui, bet jo, kaip darbdavio, teises perėmusiam darbdaviui.

Sprendamas *dėl įrodinėjimo pareigos nediskriminavimo byloje* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad, nagrinėjant ginčus dėl diskriminacijos lyties pagrindu,

preziumuojama, jog tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos faktas buvo, o nagrinėjant ginčus dėl diskriminacijos kitais pagrindais – ieškovas turi nurodyti aplinkybes, leidžiančias daryti prielaidą dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos buvimo. Pastarosiomis aplinkybėmis Teismas pripažino faktus, kad darbdavio atleisti darbuotojai priklauso tam tikroms socialinėms grupėms, kurios yra mažiau pageidaujamos darbo teisiniuose santykiuose nei kitos, buvusio darbdavio vadovo interviu, kuriame, pasak ieškovo, yra nurodomas ketinimas ateityje diskriminuoti darbuotojus dėl amžiaus.

Kolektyvinės darbo teisės srityje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas stiprindamas darbuotojų atstovų teisinę padėtį išaiškino, jog išskirtinius įgaliojimus dalyvauti kolektyvinėse derybose dėl kolektyvinių sutarčių sudarymo turi darbuotojų atstovai. Dėl to darbuotojų kolektyvas neturi teisės tiesiogiai, eliminuodamas jam atstovaujančią profesinę sąjungą, susitarti dėl kolektyvinės sutarties pakeitimo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad darbdavys tam tikroms sąlygomis turi teisę atšaukti įspėjimą apie būsimą darbo sutarties nutraukimą DK 129 straipsnio pagrindu ir neatleisti įspėto darbuotojo iš darbo. Tokiu atveju šiuo pagrindu darbo sutartis su darbuotoju negali būti nutraukiama ir darbuotojas turi tęsti darbo santykius, buvusius iki įspėjimo. *Aiškindamas DK 297 straipsnio 3 dalies (DK redakcija iki 2013 m. sausio 1 d.) taikymo padarinius* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad teismo sprendimu pripažinus darbuotojo atleidimą iš darbo neteisėtu ir grąžinus darbuotoją į darbą tarp darbuotojo ir darbdavio vėl ima galioti anksčiau jų sudaryta ir darbdavio neteisėtai nutraukta darbo sutartis. Taigi, teismui grąžinant darbuotoją į darbą, teismo sprendimu negali būti modifikuojama, keičiama šalių sudaryta darbo sutartis, juolab nėra teisinio pagrindo grąžinti darbuotoją į darbą (pareigas), dėl kurio (kurių) šalys apskritai nebuvo sudariusios darbo sutarties.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas *kasmetinių atostogų apmokėjimo klausimu nurodė*, kad DK nedraudžia šalims dėl kasmetinių atostogų suteikimo susitarti likus mažiau kaip trims dienoms iki jų bei dėl kitokios apmokėjimo už jas tvarkos. Svarbu, kad susitarime būtų išreikšta tikroji suderinta šalių valia. Šalių susitarimas gali būti išreikštas tiek raštu, pavyzdžiui, prašyme nurodant, kad darbuotojas sutinka gauti apmokėjimą už kasmetines atostogas kartu su atlyginimu (ar kitu laiku), tiek konkludentiniais veiksmais, pavyzdžiui, darbuotojui pateikiant prašymą dėl atostogų likus vienai dienai iki jų pradžios, o darbdaviui tokį prašymą tenkinant. Tokie šalių veiksmai atskleidžia jų suderintą valią nukrypti nuo DK 176 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos taisyklės ir nustatyti individualią apmokėjimo tvarką. Jei vis dėlto tarp darbuotojo ir darbdavio nebuvo kitokio susitarimo dėl kasmetinių atostogų suteikimo ir apmokėjimo tvarkos ir darbuotojui užmokestis už kasmetines atostogas neišmokamas DK 176 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka, darbuotojas gali pareikšti pageidavimą pratęsti atostogas tiek dienų, kiek buvo uždelsta apmokėti. Atostogų pratęsimas darbdaviui vėluojant sumokėti už jas, kaip ir jų suteikimas ar perkėlimas (DK 169 straipsnio 2 dalis, 174 straipsnio 1 dalis), yra darbuotojo teisė, derintina su darbdaviu, todėl jis, siekdamas šia teise pasinaudoti, savo valią paprastai turi išreikšti atostogų metu ar per protingą laiką (bet nedelsdamas) joms pasibaigus. Akivaizdu, kad tokią valią darbuotojas gali išreikšti ir dar realiai nepasidėjus atostogoms, bet jau egzistuojant jų apmokėjimo tvarkos, nustatytos DK 176 straips-

nio 2 dalyje, pažeidimui. Jei darbuotojas pageidavimo pratęsti atostogas neišreiškė, vadinasi, jis įstatymo suteikta teise pasinaudoti nenori. Tokiu atveju, nutraukiant darbo sutartį, darbdaviui neatsiranda pareigos už šį laikotarpį mokėti piniginę kompensaciją.

Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškindamas DK nuostatas nurodė, kad *susitarimas dėl papildomo darbo* turi būti išreiškiamas ne sudarant naują darbo sutartį, o aptariant tai galiojančioje darbo sutartyje (darbo sutarties modifikavimas). Sutarties dėl papildomo darbo pasibaigimas egzistuojančiam darbo santykiui lemiamos reikšmės neturi – darbuotojo ir darbdavio teisinis santykis tęsis remiantis pagrindine darbo sutartimi. DK normos, reglamentuojančios išeitinę išmoką, išpėjimo terminus, ir kitos darbo sutarties pasibaigimą reguliuojančios normos darbo sutarties dėl papildomo darbo pasibaigimo atveju atskirai netaikomos. Tačiau, pasibaigus pagrindinei darbo sutarčiai, pasibaigia ir susitarimas dėl papildomo darbo ir taikomos DK nuostatos, reglamentuojančios darbo sutarties pasibaigimą.

Apibendrinant 2012 metais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje įgyvendintas darbuotojo ir darbdavio interesų pusiausvyros principas, kuris užtikrina, kad būtų ginami įstatymuose nustatyti ir saugomi teisėti tiek darbuotojo, tiek darbdavio interesai.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 26 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje G. J. v. UAB „Kalvarijų turgus“ ir UAB „Šnipiškių ūkis“, bylos Nr. 3K-3-8/2012; 2012 m. vasario 20 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje N. Ch. ir kiti v. UAB „Baltic engineering centre“ ir kiti, bylos Nr. 3K-3-40/2012; 2012 m. kovo 6 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje UAB „Švyturys–Utenos alus“ v. AB „Švyturys“ profesinės sąjungos organizacija ir kiti, bylos Nr. 3K-3-81/2012; 2012 m. kovo 29 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje R. K. v. Zarasų rajono savivaldybės taryba, bylos Nr. 3K-3-130/2012; 2012 m. balandžio 27 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje L. K. v. Žuvininkystės tarnyba prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos, bylos Nr. 3K-3-198/2012; 2012 m. gegužės 24 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje B. B. v. UAB „Keback Vilnius“, bylos Nr. 3K-7-149/2012; 2012 m. birželio 8 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje D. V. v. AB „Lietuvos paštas“, bylos Nr. 3K-3-290/2012; 2012 m. birželio 15 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje A. D. v. AB „Lietuvos geležinkeliai“, bylos Nr. 3K-3-294/2012; 2012 m. birželio 26 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje A. C. v. Lenkijos Respublikos ambasada, bylos Nr. 3K-3-309/2012; 2012 m. liepos 4 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje A. K. v. VĮ „Ignalinos AE“, bylos Nr. 3K-3-352/2012).

NAUJA AUKŠČIAUSIOJO TEISMO FUNKCIJA – ADMINISTRACINIŲ TEISĖS PAŽEIDIMŲ BYLŲ ATNAUJINIMAS

Nuo 2011 m. sausio 1 d. įsigaliojo įstatymų pataisos, kuriomis administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną perduota iš administracinių teismų bendrosios kompetencijos teismams. Kartu Lietuvos Aukščiausiajam Teismui suteikti įgaliojimai spręsti administracinių teisės pažeidimų bylų, išnagrinėtų kitų teismų, pareigūnų, atnaujinimo klausimus (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 straipsnis). Šie klausimai sprendžiami Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) dvidešimt trečiajame² skirsnyje nustatyta tvarka. Be to, pagal šio kodekso 249 straipsnio 2 dalį prirėikus atitinkamai vadovaujamasi ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso normomis, taikomomis baudžiamųjų nusižengimų bylų procesui.

Ar šie įstatymų pakeitimai nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų ir konstitucinėje jurisprudencijoje atskleistų bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų sistemų paskirties, funkcijų, tarpusavio santykio, ar atitinka Aukščiausiojo Teismo kaip kasacinės instancijos priedermę ir paskirtį, ar pagaliau tokie minėtų įstatymų pakeitimai dera su konstitucinio teisinės valstybės principo reikalavimais, kad teisinis reguliavimas būtų aiškus, išsamus ir nuoseklus, šie ir kiti panašūs klausimai nėra pateikiamos informacijos tikslas, todėl apžvelgsime tik pirmiau nurodytais įstatymų pakeitimais įtvirtintas nuostatas ir jų taikymo praktiką.

Administracinio teisės pažeidimo byla Aukščiausiajame Teisme gali būti atnaujinta dėl padaryto esminio materialiosios ar proceso teisės pažeidimo, jeigu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto nutarimo ar nutarties priėmimui. Materialiosios teisės pažeidimas yra, pavyzdžiui, netinkamas ATPK bendrosios dalies normos pritaikymas, veikos kvalifikavimas ne pagal tuos šio kodekso ypatingosios dalies straipsnius, dalis ir punktus, pagal kuriuos tai reikėjo daryti. Esminiu proceso teisės pažeidimu laikomas toks ATPK reikalavimų pažeidimas, dėl kurio buvo suvaržytos įstatymų garantuotos atsakomybėn traukiamo asmens teisės ar kuris sukliudė organui (pareigūnui) ar teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nutarimą ar nutartį.

Paduoti prašymą atnaujinti administracinio teisės pažeidimo bylą šiuo pagrindu (toliau – ir prašymas atnaujinti bylą) turi teisę organas (pareigūnas), kuris surašė administracinio teisės pažeidimo protokolą ar atliko tyrimą, nukentėjęs, administracinėn atsakomybėn patrauktas asmuo, neįtrauktas į bylos procesą asmuo, jeigu įsiteisėjęs nutarimas ar nutartis pažeidžia neįtraukto į bylos procesą asmens teises ar teisėtus interesus, taip pat jų atstovai ir Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras ar jo įgaliotas prokuroras. Aukščiausiajame Teisme gautų prašymų atnaujinti bylą skaičius padidėjo nuo 90 (2011 m.) iki 161 (2012 m.).

Prašymas atnaujinti bylą gali būti paduotas Aukščiausiajam Teismui per tris mėnesius nuo nutarimo ar nutarties administracinio teisės pažeidimo byloje įsiteisėjimo dienos. Asmenims, praleidusiems šį prašymo padavimo terminą dėl priežasčių, kurias

teismas pripažįsta svarbiomis, praleistas terminas gali būti atnaujintas. Prašymas atnaujinti praleistą prašymo atnaujinti bylą padavimo terminą turi būti paduodamas kartu su prašymu atnaujinti bylą, tačiau negali būti pateikiamas praėjus daugiau kaip vieneriems metams po nutarimo ar nutarties įsiteisėjimo.

Prašymai atnaujinti bylą paduodami tiesiogiai Aukščiausiajam Teismui. Prašyme atnaujinti bylą turi būti nurodyta: teismo, kuriam paduodamas prašymas, pavadinimas; pareiškėjo vardas, pavardė (pavadinimas), asmens kodas, gyvenamoji vieta (buveinė); organas (pareigūnas), kurio įsiteisėjęs nutarimas ar nutartis ginčijami, ginčijamo nutarimo ar nutarties priėmimo data ir esmė, jais nustatytos bylos aplinkybės; padarytas esminis materialiosios ar proceso teisės pažeidimas, galėjęs turėti įtakos neteisėtos nutarimo ar nutarties priėmimui, ir išsamūs teisiniai argumentai, pagrindžiantys šio pažeidimo buvimą; pareiškėjo prašymas, kokį sprendimą turėtų priimti Aukščiausiasis Teismas. Prašymas turi būti jį paduodančio asmens pasirašytas. Prie prašymo turi būti pridėti ginčijamo nutarimo ar nutarties ir su ginčijamu sprendimu susijusių nutarimų ar nutarčių nuorašai.

Prašymas atnaujinti bylą nepriimamas, jeigu neatitinka pirmiau nurodytų ATPK nuostatų arba aiškiai nėra padarytas esminis materialiosios ar proceso teisės pažeidimas, galėjęs turėti įtakos neteisėtos nutarimo ar nutarties priėmimui. Prašymo atnaujinti bylą priėmimo klausimą rašytinio proceso tvarka sprendžia Aukščiausiojo Teismo pirmininko ar šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko iš trijų teisėjų sudaryta atrankos kolegija. Laikoma, kad prašymas atnaujinti bylą priimtas, jeigu už tai balsavo bent vienas iš šios kolegijos narių. Prašymo atnaujinti bylą priėmimo klausimas išsprendžiamas nutartimi. Jeigu prašymą atnaujinti bylą atsisakoma priimti, nutartyje išdėstomi šio sprendimo motyvai. Nepriimtas prašymas atnaujinti bylą gražinamas jį padavusiam asmeniui. 2012 m. Aukščiausiajame Teisme atsisakyta priimti 127 tokie prašymai.

Pakartotiniai prašymai atnaujinti bylą taip pat nepriimami ir nenagrinėjami. Tačiau jeigu prašymą atnaujinti bylą atsisakoma priimti dėl trūkumų, kuriuos galima ištaisyti, pareiškėjas, ištaisęs trūkumus, turi teisę iš naujo paduoti prašymą atnaujinti bylą, nepažeisdamas pirmiau nurodyto trijų mėnesių termino prašymui atnaujinti bylą paduoti. Toks prašymas nelaikomas pakartotiniu.

Atrankos kolegija, nusprendusi priimti prašymą atnaujinti bylą, ta pačia nutartimi atnaujina administracinio teisės pažeidimo bylą. Atrankos kolegija, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, šio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas ar atnaujintą bylą nagrinėjanti kolegija gali sustabdyti toje byloje priimtų nutarimų ir nutarčių vykdymą. To gali prašyti pareiškėjas kartu su prašymu atnaujinti bylą.

Atnaujinta byla paprastai nagrinėjama Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus trijų teisėjų kolegijoje. Atrankos kolegijos ar bylą nagrinėjančios teisėjų kolegijos nutartimi prašymas atnaujinti bylą perduodamas nagrinėti šio skyriaus išplėstinei septynių teisėjų kolegijai, jeigu tinkamas materialiosios ar proceso teisės normos pritaikymas byloje reikštų naują teisės normos aiškinimą teismų praktikoje, arba šio skyriaus plenarinei sesijai, jeigu pritaikius byloje materialiąją ar proceso teisės normą byloje atsirastų pagrindas nukrypti nuo Aukščiausiojo Teismo praktikos. 2012 m. trys atnaujintos

administracinių teisės pažeidimų bylos perduotos nagrinėti išplėstinei septynių teisėjų kolegijai.

Atnaujinta administracinio teisės pažeidimo byla Aukščiausiajame Teisme paprastai nagrinėjama rašytinio proceso tvarka. Tokiais atvejais teisėjas pranešėjas praneša pareiškėjui, organui (pareigūnui), kurio sprendimu buvo pradėta atnaujinta administracinio teisės pažeidimo byla, kitiems asmenims, su kurių teisėtais interesais susijęs prašymas atnaujinti bylą, kad byla bus nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, nurodo bylą nagrinėsiančios teisėjų kolegijos sudėtį, pasiūlo pateikti atsiliepimus į prašymą atnaujinti bylą ir išaiškina teisę raštu pareikšti nušalinimus ir prašymus. Atsiliepimai į prašymus atnaujinti bylą, pareiškimai dėl nušalinimo ir prašymai turi būti pateikti per trisdešimt dienų nuo pranešimo apie atnaujintos administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimą rašytinio proceso tvarka išsiuntimo dienos. Organas (pareigūnas) privalo pateikti atsiliepimą į prašymą atnaujinti bylą. Kitų asmenų atsiliepimų į prašymą atnaujinti bylą nepateikimas nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka netrukdo.

Nagrinėdamas atnaujintą administracinio teisės pažeidimo bylą, Aukščiausiasis Teismas teisės taikymo aspektu patikrina priimtus nutarimus ir nutartis, kurių teisėtumas ginčijamas prašyme. Teismas yra saistomas toje administracinio teisės pažeidimo byloje įsiteisėjusiu nutarimu ar nutartimi nustatytų aplinkybių. Jeigu esminiai materijos ar proceso teisės pažeidimai byloje galėjo turėti įtakos ir tiems toje pačioje byloje administracinėn atsakomybėn patrauktiems asmenims, kurie nepadarė prašymų atnaujinti bylą, teismas patikrina, ar nutarimas arba nutartis teisėti ir šiems asmenims.

Išnagrinėjęs administracinio teisės pažeidimo bylą Aukščiausiasis Teismas pakeičia arba panaikina neteisėtą nutarimą ar nutartį arba prašymą atnaujinti bylą atmeta.

2012 m. pagal prašymus atnaujinti bylą Aukščiausiajame Teisme išnagrinėtos 22 administracinių teisės pažeidimų bylos, iš jų 5 bylose atmesti prašymai atnaujinti bylą, 3 atnaujintos bylos nutrauktos, 6 bylos perduotos nagrinėti žemesnei instancijai iš naujo, 6 bylose panaikinti žemesnių instancijų sprendimai ir palikti galioti kiti sprendimai, 2 bylose žemesnių instancijų sprendimai pakeisti.

Pavyzdžiui, vienoje iš atnaujintų bylų (Nr. 2AT-14-2012) Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad neteisėtos statybos miške, ežero pakrantės apsaugos zonoje ir pan. (ATPK 51² straipsnio 1 dalis, 51¹³ straipsnio 1 dalis, 55 straipsnio 1 dalis, 60 straipsnis) yra administraciniai teisės pažeidimai, kurie padaromi veikimu. Patraukus kaltininką atsakomybėn dėl šių pažeidimų, tačiau kaltininkui laiku neįvykdžius aplinkos apsaugos pareigūno privalomo nurodymo pašalinti neteisėtus statinius, kaltininkas negali būti antrą kartą traukiamas atsakomybėn už pirmiau nurodytus pažeidimus (*non bis in idem* principas). Kadangi šios taisyklės byloje nesilaikyta, Aukščiausiasis Teismas panaikino Utenos regiono aplinkos apsaugos Molėtų rajono agentūros vyresniojo valstybinio inspektoriaus nutarimą, Molėtų rajono apylinkės teismo nutartį, Vilniaus apygardos teismo nutartį ir administracinio teisės pažeidimo bylą nutraukė. Kita vertus, šioje byloje Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad pirmiau nurodytais atvejais kaltininkas turi būti traukiamas atsakomybėn pagal ATPK 51¹⁴ straipsnį (privalomojo nurodymo neįvykdymas). Tai trunkamasis administracinis teisės pažeidimas, kuris padaromas neveikimu, t. y. nevykdant įstatyme nustatytos pareigos, ir trunka tol, kol jo nenutraukia pats pažeidėjas ar

atitinkamų institucijų pareigūnai. Ar privalomame nurodyme išdėstyti reikalavimai neįvykdyti laiku, nustatoma pareigūno patikrinimo aktu, kurio surašymo data laikoma trunkamojo administracinio teisės pažeidimo paaiškėjimo diena (ATPK 35 straipsnio 1 dalis). Šią Aukščiausiojo Teismo nutartį nuspręsta skelbti šio teismo biuletenyje *Teismų praktika*.

Apibendrinant, matyti, kad 2012 m. didžioji dalis prašymų atnaujinti administracinių teisės pažeidimų bylas nebuvo priimti dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse įtvirtintų nuostatų neatitikimo. Tačiau tais atvejais, kai tokie prašymai buvo priimti, dažniausiai nustatyti žemesnių instancijų padaryti esminiai materialiosios ar proceso teisės normų pažeidimai, galėję turėti įtakos neteisėto nutarimo ar nutarties priėmimui. Administracinių teisės pažeidimų bylose neretai kyla sudėtingų teisės taikymo klausimų. Aptarta nauja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo funkcija reikšminga vieningos teismų ir kitų institucijų (pareigūnų) praktikos šiose bylose formavimui.

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas
Olegas Fedosiukas

KASACINĖ PRAKTIKA UŽKERTANT KELIĄ DIRBTINIAM VEIKŲ KRIMINALIZAVIMUI

Konstitucinėje jurisprudencijoje ne kartą pasisakyta, kad įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme nusikalstamomis gali įvardyti tik tas veikas, kurios yra iš tikrųjų pavojingos ir kuriomis iš tikrųjų daroma didelė žala asmens, visuomenės ir valstybės interesams arba dėl šių veikų kyla grėsmė, kad tokia žala bus padaryta (2003 m. birželio 10 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai). Tačiau praktikoje nereti atvejai, kai, vadovaujantis vien tik formaliu vertinimu, baudžiamasis persekiojimas vykdomas dėl veikų, kurių pavojingumas kelia abejonių.

2012 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas toliau plėtoja praktiką, kuria siekia užkirsti kelią dirbtiniam veikų kriminalizavimui ir nepagrįstam baudžiamosios atsakomybės plėtimui. Kasacinėse nutartyse Teismas ne kartą atkreipė dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimai) pažymėta, jog „siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu, taikyti pačią griežčiausią priemonę – kriminalinę bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.)“. Šia nuostata Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vadovosi nagrinėdamas aplaidaus buhalterinės apskaitos tvarkymo, piktnaudžiavimo, savavaldžiavimo, valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimo, kurstymo prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę ir kitas bylas.

Aplaidaus buhalterinės apskaitos tvarkymo bylose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) BK 223 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtis yra materialinė, todėl baudžiamoji atsakomybė kyla tik tuo atveju, kai dėl straipsnio dispozicijoje nurodytų pažeidimų padarymo negalima visiškai ar iš dalies nustatyti asmens veiklos, jo turto, nuosavo kapitalo ar įsi-

pareigojimų dydžio ar struktūros. Šių padarinių nustatymas ar nenustatymas yra svarbiausias baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už buhalterinės apskaitos taisyklių pažeidimus atribojimo kriterijus, nes už įvairius apskaitos taisyklių pažeidimus numatyta ir administracinė atsakomybė (Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 173¹ straipsnis). Tenkindama nuteistojo kasacinį skundą ir nutraukdama bylą, kasacinio teismo teisėjų kolegija pažymėjo, kad inkriminuojamas buhalterinės apskaitos tvarkymo pažeidimas – neįtraukimas į apskaitą 3400 Lt išlaidų, išmokėtų darbuotojui, – kvalifikuotas kaip nusikalstamas aplaidus apskaitos tvarkymas, neanalizuojant, ar buvo pakankamas padarytų veiksmų pavojingumas, ar byloje pakako duomenų išvadai, kad dėl padaryto pažeidimo kilo BK 223 straipsnio 1 dalyje numatyti padariniai ir nesprenžiant baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo klausimo.

Nagrinėdamas baudžiamosios ir kitų rūšių atsakomybės atskyrimo problemas piktnaudžiavimo byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad nepritartina praktikai, kai viešųjų pirkimų tvarkos pažeidimai kvalifikuojami kaip nusikalstamas piktnaudžiavimas neanalizuojant, ar pakankamas padarytų veiksmų pavojingumas, ar yra pakankamai duomenų išvadai apie didelės žalos padarymą, kad kaltininko veika būtų kvalifikuojama kaip nusikaltimas, o ne administracinės teisės pažeidimas ar drausminis nusižengimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad didelės žalos požymis, žymintis padidintą piktnaudžiavimo pavojingumą ir nustatantis takoskyrą tarp baudžiamosios ir drausminės (tam tikrais atvejais – ir administracinės) atsakomybių, turi būti kruopščiai pagrįstas byloje esančių duomenų visumos vertinimu. Didelės žalos kriterijų įstatymas nenurodo, todėl šis požymis kiekvienu atveju nustatomas atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes: kilusios žalos pobūdį, pažeistų interesų ir kaltininko einamų pareigų svarbą, nukentėjusiųjų skaičių ir jų pareigūno ar jam prilyginto asmens veiksmų vertinimą, neigiamą padarytos veikos poveikį institucijos, kurioje dirba kaltininkas, reputacijai, valstybės autoritetui ir pan.

Nagrinėdamas savavaldžiavimo bylas (BK 294 straipsnis) Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą nurodė, kad nepritaria tokiai praktikai, kai įvairūs tarpusavyje kylantys nedidelio pavojingumo konfliktai ir teisiniai ginčai dirbtinai kriminalizuojami kaltinant vieną konflikto dalyvių nusikalstamu savavaldžiavimu, neanalizuojant, ar pakankamas padarytų veikų pavojingumas, neįvertinant kitų teisės šakų normų veiksmingumo atkuriant pažeistas teises. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo jurisprudencijoje pabrėžia, kad būtinas baudžiamosios atsakomybės už savavaldžiavimą požymis yra didelė žala nukentėjusiojo teisėms ir (ar) teisėtiems interesams. Didelės žalos mastui nustatyti įstatymas nepateikia kriterijų – tai vertinamasis nusikalstamos veikos požymis, todėl kiekvienu konkrečiu atveju apie žalos turinį ir dydį sprendžia teismas, atsižvelgdamas į savavališkų veiksmų pobūdį, padarytos turtinės žalos piniginę išraišką, pažeistų teisių ir interesų svarbą bei kitas aplinkybes. Būtent didelės žalos požymio nustatymas identifikuoja savavališką (nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos) subjektinės teisės vykdymo pavojingumą, būtiną baudžiamajai atsakomybei už tai kilti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pabrėžė, kad didelės žalos požymis savavaldžiavimo baudžiamosiose bylose turi būti pagrįstas išsamia įrodymų analize ir tinkamai motyvuotas,

taip atskleidžiant padarytos veikos pavojingumą ir atribojant baudžiamąją ir kitų rūšių teises (civilinę, drausminę, administracinę) atsakomybes.

2012 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat suformulavo taisyklę, pagal kurią, pagrindžiant atsakomybę pagal BK 294 straipsnio 2 dalį (kvalifikuota savavaldžiavimo sudėtis), turi būti nustatyta ne tik psichinė ir fizinė prievarta, bet ir padaryta didelė žala nukentėjusiajam ar jo artimam žmogui, atskleistas šios žalos pobūdis ir turinys. Anot Teismo, anksčiau praktikoje galiojusi nuostata, kad savavaldžiavimas, susijęs su psichine ar fizine prievata, savaime kvalifikuotinas pagal BK 294 straipsnio 2 dalį, net nekonstatavus didelės žalos asmens teisėms ar (ir) teisėtiems interesams, iš esmės reiškia plečiamąjį baudžiamosios atsakomybės pagrindų pagal BK 294 straipsnio 2 dalį aiškinimą. Toks aiškinimas neatitinka baudžiamojo, baudžiamojo proceso įstatymų paskirties, prieštarauja konstitucinių teisėtumo, asmenų lygybės prieš įstatymą, teisingumo ir kitų principų reikalavimams. Pabrėžtas būtinumas tokio pobūdžio byloje ne tik tinkamai pagrįsti išvadą dėl prievartos panaudojimo, bet ir nustatyti didelės žalos asmens teisėms ar (ir) teisėtiems interesams padarymą.

Kasacinėje praktikoje dėl valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens įžeidimo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas akcentavo, kad baudžiamoji atsakomybė už šią veiką galima tik tuo atveju, kai kaltininkas prieš pareigas vykdantį nukentėjusįjį atlieka nepadorius veiksmus, išsako žeminančius žodžius, demonstuoja bendrą neigiamą jo asmenybės vertinimą, diskredituoja jį ir kenkia jo moraliniam prestižui tiek aplinkinių, tiek ir jo paties akyse. Todėl samprotavimai apie pareigūno asmenybę, kurie neperžengia normalaus, korektiško bendravimo ribų, negali būti traktuojami kaip veika, už kurią atsakoma pagal BK 290 straipsnį. Teismas taip pat pažymėjo, kad asmens garbės ir orumo gynimas yra galimas ir civilinio proceso tvarka.

Sprendamas baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrįstumą byloje dėl kurstymo prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę (BK 170 straipsnis), kasacinis teismas pripažino, kad nuomonės išreiškimas apie internetinio tinklalapio skelbtą informaciją (reportažą), nors ir panaudojant netinkamus, nekorektiškus, prasilenkiančius su etišku savo konstitucinės informacijos, nuomonės sklaidos laisvės įgyvendinimu teiginius, tačiau nesant konkrečių tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą ar kurstančių diskriminuoti atitinkamą asmenų grupę, savo pavojingumo laipsniu neatitinka BK 170 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties – kurstymo aktyviais veiksmais prieš homoseksualius asmenis, tyčiojantis, niekinant, skatinant neapykantą ar diskriminaciją. Tenkindamas nuteistosios kasacinį skundą ir nutraukdamas bylą, Teismas taip pat pažymėjo, kad traukiant asmenį baudžiamojon atsakomybės už BK 170 straipsnio 2 dalyje numatytą nusikalstamą veiką būtina konstatuoti, jog asmuo veikė tiesiogine konkretizuota tyčia, turėdamas tikslą pasityčioti, paniekinti asmenį dėl jo rasės tautybės bei kitų šio straipsnio 2 dalyje nurodytų požymių.

Nagrinėdamas neteisėto vertimosi ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla bylą, Teismas pažymėjo, kad versliškumas, kaip BK 202 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties požymis, turi būti suvokiamas kaip kriterijus, rodantis didesnę nusikalstamos veikos pavojingumą nei analogiško administracinės teisės pažeidimo (ATPK 173 straipsnis), todėl jis negali būti identifikuojamas vien pagal

padarytų pažeidimų skaičių, veikos pastovumą ar sistemingumą. Kasacinėje praktikoje atkreiptas dėmesys į tai, kad tokia nuostata neišsprendžia baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atirbojimo už neteisėtą ekonominę veiklą problemos, nes ATPK 173 straipsnio 1 dalyje vartojamas terminas „vertimasis veikla“ ir BK 202 straipsnio 1 dalyje vartojamas terminas „ėmimasis veiklos versliškai“ reiškia ne ką kita kaip veiklos pastovumą, nuolatinį jos pobūdį. Todėl versliškumo sąvoka turi apimti ne tik veiklos pastovumą ir nuolatinį jos pobūdį, bet ir kitus požymius, rodančius didesnę šios neteisėtos veiklos pavojingumo laipsnį.

Taigi 2012 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, toliau plėtodamas praktiką, pagal kurią baudžiamoji atsakomybė yra kraštutinė priemonė, kuri taikoma tik tada, kai padaroma iš tikrųjų pavojinga veika, pažeidžianti reikšmingas asmenines ar visuomenines vertybes, tvirtai pasisakė prieš nepakankamo pavojingumo veikų dirbtinį kriminalizavimą, taip iškreipiant baudžiamųjų įstatymų principus bei paskirtį.

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas
Gintaras Goda

KALTINAMOJO TEISIŲ UŽTIKRINIMAS: PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Lietuvos Respublikos Konstitucija ir baudžiamojo proceso įstatymas garantuoja kaltinamajam teisę į teisingą procesą, kuri apima daugelyje šiuolaikinių teisinių valstybių pripažįstamą procesinių teisių rinkinį (teisę į gynybą, į tai, kad byla viešai, greitai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, ir kt.). Šias teises Lietuva įsipareigojusi garantuoti ir tarptautiniu lygmeniu, be kita ko, pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – Konvencija). Teismų praktikoje neretai susiduriama su poreikiu derinti kaltinamojo teisių įgyvendinimą su sklandaus bei operatyvaus teisingumo vykdymo interesais. Tokiais atvejais siekiant išsaugoti proceso teisingumą būtina užtikrinti, kad teisių apribojimas neperžengtų procesinės būtinybės ribų ir nepaneigtų apribojamų teisių esmės.

2012 m. kasaciniam teismui kone pirmą kartą teko nagrinėti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) numatyto kaltinamojo, pažeidinėjančio posėdžio tvarką ar parodančio nepagarbą teismui, pašalinimo iš teismo posėdžių salės taikymo klausimą. Byloje suformuluoti principai galės tapti naudingu orientyru teismams taikant šią poveikio priemonę ateityje. Kasatorius, kaltinamas pasikėsinimu įgyti labai didelį kiekį heroino turint tikslą platinti, pirmosios instancijos teismo posėdžio metu nepaisė teisėjos įspėjimo nepažeidinėti posėdžio tvarkos ir visam laikui buvo pašalintas iš posėdžių salės, kur buvo sugrąžintas tik išklaudyti apkaltinamojo nuosprendžio. Apeliacinės instancijos teismas atmetė gynybos argumentus dėl tokios situacijos teisėtumo.

Kasacinio teismo teisėjų kolegija pabrėžė, kad teisė dalyvauti nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme yra viena esminių kaltinamojo procesinių garantijų, kurios užtikrinimas sudaro galimybes efektyviausiu būdu įgyvendinti jam priklausančias procesines teises (dalyvauti rungtyniškame teismo procese, turėti laiko ir galimybių pasirūpinti gynybai, pačiam apklausti liudytojus ir kt.) ir prisideda prie teisingo teismo baigtinumo procesinio sprendimo priėmimo. Todėl pagrindinė bylos nagrinėjimo teisme taisyklė yra ta, kad byla pirmosios instancijos teismo posėdyje nagrinėjama kaltinamajam dalyvaujant. Pašalinant jį iš salės, akivaizdžiai suvaržomos su buvimu joje susiju-

sios procesinės teisės. Kasacinis teismas akcentavo, kad dėl šios poveikio priemonės griežtumo pašalinimas visam laikui gali būti taikomas tik pagrįstai manant, jog kaltinamasis ir toliau elgsis taip, kad bylos nagrinėjimas bus neįmanomas ar iš esmės pasunkintas. Svarstomos priemonės paskirtis yra užtikrinti sklandžią bylos nagrinėjimo teisme eigą, o ne nubausti kaltinamąjį už posėdžio tvarkos pažeidimus ar parodytą nepagarbą teismui. Teisėjų kolegija vadovavosi ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika pagal Konvencijos 6 straipsnį (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą), pagal kurią orumo, tvarkos ir deramo elgesio taisyklių laikymasis teismo salėje turi esminę reikšmę tinkamam teisingumo vykdymui, o tai kad kaltinamasis akivaizdžiai nepaiso elementarių tinkamo elgesio standartų, negali ir neturi būti toleruojama, tačiau net ir tokiu atveju pašalinimas iš teismo salės galimas tik su sąlyga, kad asmuo sąmoningai atsisako teisės dalyvauti teismui nagrinėjant jo bylą, t. y. gali pagrįstai numatyti tokius savo netinkamo elgesio padarinius. Taigi teismas privalo išaiškinti jam šiuos padarinius taip, kad asmuo juos suprastų ir turėtų galimybę atitinkamai pasirinkti tolesnio elgesio variantą (t. y. laikytis tvarkos ar toliau jos nesilaikyti rizikuojant būti pašalintam iš teismo posėdžių salės).

Atsižvelgdamas į šias nuostatas, kasacinis teismas nurodė, kad, taikydami pašalinimą iš teismo salės, teismai privalo proporcingai reaguoti į kaltinamojo elgesį ir išsamiai motyvuoti savo sprendimą. Be to, net ir nusprendus pašalinti kaltinamąjį visam bylos nagrinėjimo laikui, negalima ignoruoti jo teisės būti sugrąžintam į posėdžių salę ir posėdžio pirmininko pareigos pranešti apie nedalyvavimo metu tirtus įrodymus, suteikti teisę duoti dėl jų paaiškinimus, pasakyti paskutinį žodį. Kai byla nagrinėjama keliuose posėdžiuose, pašalintam iš teismo salės kaltinamajam prašant turėtų būti suteikta galimybė dalyvauti kitame teismo posėdyje. Teismas turi įsitikinti, ar neišnyko poveikio priemonės taikymo pagrindai, ar nereikia pašalintam kaltinamajam suteikti galimybės vėl dalyvauti nagrinėjant bylą, visais atvejais apvarstyti tokią galimybę, kai jis pats rodo atitinkamą iniciatyvą (pavyzdžiui, kreipiasi į teismą su prašymu). O nagrinėjamoje byloje pirmosios instancijos teismas dėl kaltinamojo pašalinimo nusprendė protokoline nutartimi, nemotyvuodamas, kodėl taiko tokią griežtą poveikio priemonę; nesvarstė jo prašymo sugrąžinti į posėdžių salę; nepranešė apie jam nedalyvaujant tirtus įrodymus, nesudarė galimybės duoti paaiškinimus. Kasacinis teismas nusprendė, kad toks bylos išnagrinėjimas pirmosios instancijos teisme iš esmės pažeidė baudžiamojo proceso įstatymą, nes buvo suvaržytos svarbios kaltinamojo teisės, o nagrinėjant bylą apeliacine tvarka jos buvo atkurtos tik iš dalies: neištirti kai kurių asmenų kaltinantys parodymai, kaltinamajam nesudarytos galimybės užduoti klausimų atitinkamiems liudytojams. Dėl to apeliacinės instancijos teismo nutartis panaikinta ir byla perduota iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Kitoje byloje nagrinėtas kasacinėje praktikoje iki šiol nežinomas proceso viešumo apribojimo atvejis, kurį galėjo lemti (tačiau nepateisino) siekis ištaisyti proceso organizavimo trūkumus nepakenkiant jo operatyvumui. Paskutinis žodis kaltinamajam buvo suteiktas neviešame teismo posėdyje tardymo izoliatoriuje, byloje nesant jokių duomenų apie tokio posėdžio paskyrimą. Kasacinis teismas pabrėžė, kad tokie teismo veiksmai, neatitinkantys įstatymo nustatytų viešumo principo išimčių, aiškiai nesuderinami su reikalavimais teismo proceso viešumui, ir laikytina, kad nuteistajam paskutinis

žodis nebuvo suteiktas. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad ir Europos Žmogaus Teisių Teismas laikosi pozicijos, jog bylos nagrinėjimas atitinka viešumo reikalavimus tik tada, kai plačioji visuomenė turi galimybę gauti informaciją apie jo datą bei vietą ir ši vieta lengvai prieinama. Daugeliu atvejų šios sąlygos būna įvykdytos, kai posėdis rengiamas įprastoje teismo salėje, pakankamai didelėje, kad sutalpintų žiūrovus. Tačiau bylos nagrinėjimo surengimas ne įprastoje teismo salėje, ypač tokioje vietoje kaip kalėjimas, į kurią plačiosios visuomenės atstovai iš principo negali patekti, yra rimta kliūtis viešumui. Pirmosios instancijos teismo padarytas pažeidimas turėtų būti laikomas esminiu, tačiau kaltinamojo (nuteistojo) pažeistos teisės buvo atkurtos pagal jo apeliacinį skundą išnagrinėjus bylą apeliacine tvarka. Apeliacinio proceso metu nuteistasis turėjo gynėją, jo skunde išdėstyti prieštaravimai apkaltinamajam nuosprendžiui ir nurodyti teismo posėdžio organizavimo pažeidimai išnagrinėti laikantis visų proceso reikalavimų, įskaitant viešumą. Apeliacinės instancijos teismas atliko įrodymų tyrimą, išklausė nuteistojo ir jo gynėjo baigiamųjų kalbų metu, suteikė nuteistajam paskutinį žodį ir priėmė naują nuosprendį. Atsižvelgdamas į tai, kad nuteistojo teisė į viešą procesą ir gynybą nebuvo apribota pirmosios instancijos teisme tiriant įrodymus ir baigiamosiose kalbose, kasacinis teismas nusprendė, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai ištaisė teisės į viešą ir teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimą.

2012 m. keliose kasacinėse bylose buvo sprendžiamas ribos tarp gynybos teisių įgyvendinimo ir piktnaudžiavimo jomis klausimas.

Vienoje byloje kasatoriai – muitinės pareigūnai, nuteisti už piktnaudžiavimą tarpyba 2003 m. pabaigoje–2004 m. pradžioje tyčia netikrinant pažįstamų asmenų į Lietuvos Respubliką įvežamų prekių (baldu), teigė, kad apeliacinės instancijos teismas, paskirdamas jiems gynėjus, neatsižvelgdamas į tai, kad jie buvo sudarę sutartis su kitais, savo pasirinktais, gynėjais, pažeidė jų teisę į gynybą. Kasacinis teismas priminė, kad pagal BPK kaltinamasis gali gintis pats arba per pasirinktą gynėją, tačiau tam tikrais atvejais teismui suteikta teisė pačiam paskirti gynėją. Nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas, gavęs kasatorių gynėjų prašymus atidėti bylos nagrinėjimą dėl jų užimtumo, atkreipė dėmesį į tai, kad, paskyrus posėdį advokatams tinkamu laiku, bus suėjęs apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas, ir į nuteistųjų bei gynėjų veiksmus, rodančius pastangas vilkinti procesą. Šio teismo posėdžiai buvo ne kartą atidedami būtent dėl jų prašymų; vieno nuteistojo gynėjui paskirta bauda už neatvykimą į posėdį be pateisinamos priežasties; kitas nuteistasis sudarė sutartį su advokatu, kuris iš anksto žinojo, kad dėl užimtumo negalės dalyvauti paskirtame teismo posėdyje. Kasacinis teismas nusprendė, kad, esant tokioms aplinkybėms, apeliacinės instancijos teismas, motyvuotai paskirdamas nuteistiesiems kitus gynėjus dėl to, kad jų pasirinkti gynėjai ilgą laiką negali dalyvauti bylos nagrinėjime, pasielgė teisėtai ir nuteistųjų teisės į gynybą nepažeidė. Byloje nebuvo duomenų apie tai, kad teismo paskirti gynėjai neprofesionaliai atliko savo pareigas, netinkamai atstovavo nuteistųjų interesams.

Panaši situacija svarstyta ir kitoje kasacinėje byloje, kurioje kasatorius, nuteistas už aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymo organizavimą ir įmonės buhalterinės apskaitos dokumentų neišsaugojimą 2003–2005 m., skundėsi, be kita ko, tuo, kad jo teisės į gynybą iš esmės pažeistos atvedsdinus jį į pirmosios instancijos teismo baigiamųjų

kalbų posėdį, įvykusį nedalyvaujant jo gynėjui, nes, atsisakius gynėjo, nesuteikta galimybė pasirinkti kito. Tačiau kasacinis teismas nurodė, kad pirmosios instancijos teismas ne kartą darė baudžiamosios bylos nagrinėjimo pertraukas, suteikdamas kaltinamajam galimybę susirasti gynėją ir naujai pasirinktam gynėjui susipažinti su bylos medžiaga, todėl akivaizdu, jog kasatoriaus teisės į gynybą šiame teisme nebuvo suvaržytos. Apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs jo elgesį pirmosios instancijos teisme, teisingai konstatavo, kad nuteistasis piktnaudžiavo įstatymų garantuotomis teisėmis, t. y. siekė ne gintis nuo pareikšto kaltinimo (ar sušvelninti savo atsakomybę), bet, prisidengdamas gynėjo reikalingumu, sulaukti patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties. Atmestas ir kasatoriaus argumentas, kad, jam nutraukus sutartį su gynėju (nesutapus pozicijoms dėl gynybos taktikos), pirmosios instancijos teismas privalėjo paskirti gynėją. Pagal BPK teismas motyvuota nutartimi turi teisę pripažinti, kad gynėjo dalyvavimas būtinas, jeigu be gynėjo pagalbos kaltinamojo teisės ar teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami. Tačiau nagrinėjamu atveju, kai teismas akivaizdžiai matė, kad gynėjas reikalingas tik bylos nagrinėjimui vilkinti, pagrįstai gynėjo neskyrė ir tęsė bylos nagrinėjimą – baigiamųjų kalbų posėdį.

Dar vienoje byloje, kurioje asmuo nuteistas laisvės atėmimu ketveriems metams už sunkų sveikatos sutrikdymą, padarytą 2002 m. dėl asmeninių nesutarimų ir pykčio sudavus nukentėjusiajam daug smūgių į įvairias kūno vietas, atmestas kasacinio skundo argumentas, kad pirmosios instancijos teismas pasikeitus gynėjui tyčia ir sąmoningai nustatė naujam gynėjui per trumpą susipažinimo su byla laiką, dėl kurio kaltinamajam aiškiai sutrukdyta pasinaudoti kvalifikuota teisine pagalba ir taip pažeista jo teisė turėti pakankamai laiko bei galimybių pasirengti gynybai. Naujasis gynėjas, kurį kaltinamajam teko susirasti per šventinį naujametį laiką, turėjo susipažinti su daugiau kaip dešimt metų kauptais ikiteisminio tyrimo duomenimis, o ginamasis buvo kaltinamas dėl sunkaus tyčinio nusikaltimo, todėl gynybai reikėjo rengtis itin kruopščiai. Kasatorius (nuteistojo gynėjo) nuomone, tik pats gynėjas gali vertinti, ar per trumpą teismo nustatytą laiką pakankamai gerai išanalizavo bylos įrodymus, kad galėtų kvalifikuotai ginti kaltinamąjį, taigi apeliacinės instancijos teismo išvada, jog laiko pakako, nes gynyba buvo tinkama, nepagrįsta. Kasacinis teismas nurodė, kad ikiteisminio tyrimo metu ir pirmosios instancijos teisme kaltinamąjį gynė vienas advokatas; pabaigus ikiteisminį tyrimą kaltinamasis pats asmeniškai kartu su juo susipažino su baudžiamosios bylos medžiaga, jokių prašymų papildyti ikiteisminį tyrimą nei jis, nei gynėjas neturėjo; pradedant nagrinėti bylą pirmosios instancijos teisme jie nepareiškė prašymų susipažinti su bylos medžiaga. Kaltinamasis 2011 m. gruodžio 27 d. atsisakė jį gynusio advokato paslaugų, o kito, 2012 m. sausio 12 d., posėdžio metu jį jau gynė naujasis advokatas. Tuo metu bylos medžiagą sudarė nepilni du tomai, byloje nebuvo sudėtingų specialisto išvadų ar ekspertizės aktų, kitokių įrodymų, kurių analizė gynėjui užimtų itin daug laiko, todėl šis laikas buvo pakankamas gynėjui susipažinti su bylos medžiaga ir pasirengti gynybai. Tai patvirtina ir gynėjo baigiamojoje kalboje išdėstyti argumentai tiek dėl atskirų byloje surinktų įrodymų, tiek dėl jų viseto vertinimo.

Nevisiškai atsakingo naudojimosi procesinėmis teisėmis pavyzdį pateikia ir kasacinė byla dėl aplaidaus buhalterinės apskaitos tvarkymo 2006 m. liepos 27 d.–2006 m.

gruodžio 31 d. ir kaltininko žinioje buvusio įmonės turto iššvaistymo. Ši byla taip pat parodo teismų praktikoje dažną situaciją, kai tariamai padaryti procesiniai pažeidimai nepagrįstai nurodomi ir kaip pagrindas kvestionuoti juos neva padariusio teismo nešališkumą.

Kasacinis teismas atmetė argumentus dėl kaltinamojo teisės į teisingą ir nešališką teismą pažeidimo pirmosios instancijos teismui nesilaikant nušalinimą reglamentuojančių BPK nuostatų. Bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme vyko laikantis rungimosi principo ir bylos nagrinėjimo teisme nuostatų, tačiau tęsėsi gana ilgai (nuo 2010 m. liepos 23 d. iki 2011 m. liepos 14 d.) ir komplikuotai, nes kaltinamasis ir jo gynėjas nerodė iniciatyvos, kad bylos nagrinėjimas neužsitęstų, priešingai, daugelį kartų jis buvo atidėtas jiems neatvykus. Tokiomis aplinkybėmis augo įtampa tarp procesui vadovaujančio teisėjo ir šių proceso dalyvių, nes teisėjas įstatymo įpareigotas išnagrinėti bylą greitai, o šioje byloje užsitęsęs teismo procesui artėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas. Kaltinamasis ir jo gynėjas ne kartą reikė nušalinimą teisėjui netenkinus jų prašymų; teisėjas šiuos nušalinimus atmetė kaip nepagrįstus motyvuota nutartimi. Vieną kartą nušalinimas, pareikštas atmetus gynybos prašymą iškviesti į teismo posėdį vieną liudytoją (įmonės vyriausiąją buhalterę) ir pridėti prie bylos civilinį ieškinį, atmestas protokoline nutartimi, t. y. nesilaikant procesinio reikalavimo išeiti į pasitarimo kambarį. Tačiau tai nepripažintina esminiu baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimu, nes spęstas nušalinimo klausimas analogiškais pagrindais, kurie anksčiau to paties teisėjo buvo išnagrinėti nustatyta tvarka. Kasacinis teismas pažymėjo ir tai, kad vėliau nuteistojo gynėjas dėl atsisakymo iškviesti tą pačią liudytoją pareiškė nušalinimą visai apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijai. Tai rodo, kad gynėjas neadekvačiai naudojasi šia procesine teise. Pagal nuoseklią jau keliolika metų kasacinėje praktikoje plėtojamą poziciją teismo nešališkumas neturėtų būti aiškinamas pernelyg plačiai. Net esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai nerodo juos padariusio teismo šališkumo nesant konkrečių aplinkybių, galinčių sukelti pagrįstų abejonių nešališkumu. Tokių aplinkybių kasatoriai nenurodė, jų nenustatė ir kasacinis teismas. Taip pat atmesti argumentai dėl konkrečių procesinių teisių pažeidimų. Paskelbus apie ikiteisminio tyrimo pabaigą, kaltinamasis nepareiškė noro susipažinti su visa bylos medžiaga ir papildyti ikiteisminį tyrimą, o nagrinėjant bylą teisme ėmė reikšti prašymus iškviesti į teismo posėdį naujus liudytojus, išreikalauti įmonės dokumentus. Teismas tenkino, jo nuomone, pagrįstus prašymus, o prašymas iškviesti ir apklausti įmonės vyriausiąją buhalterę atmestas, nes jos buvimo vieta buvo nežinoma, o paaiškinimai, teismo nuomone, neturėjo esminės reikšmės bylai ir gynyba neįrodė, kad yra priešingai. Galiausiai, nors dalis įmonės buhalterinės apskaitos dokumentų išskirti iš bylos ir perduoti į kitą bylą tyrimui atlikti, jų originalai nagrinėjamoje byloje buvo tinkamai ištirti, be to, bylos medžiagoje yra nustatyta tvarka patvirtintos jų kopijos. Taigi kasacinio skundo teiginys dėl teisės susipažinti su bylos medžiaga pažeidimo neleidus susipažinti su nurodytų dokumentų originalais pripažintas deklaratyviu.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis Nr. 2K-537/2012, 2K-458/2012, 2K-253/2012, 2K-437/2012, 2K-618/2012, 2K-210/2012).

ESMINIAI KRITERIJAI, ATSKLEIDŽIANT APGAULĖS TURINĮ

2012 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas toliau nuosekliai plėtojo ankstesnę jurisprudenciją dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 182 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos – sukčiavimo – sudėties požymių ir jų turinio aiškinimo. Kasacinis teismas, sistemindamas aktualią teismų praktiką po naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) įsigaliojimo (2003 m. gegužės 1 d.) sukčiavimo baudžiamosiose bylose, biuletenyje *Teismų praktika* (Nr. 36, p. 394–436) paskelbė Teismų praktikos sukčiavimo baudžiamosiose bylose (BK 182 straipsnis) apžvalgą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas vyraujančias teismų praktikos tendencijas ir išryškindamas pozityvius teisės aiškinimo pavyzdžius, šioje apžvalgoje pastebėjo, kad teismai, nagrinėdami sukčiavimo baudžiamąsias bylas, dažnai susiduria su sunkumais, tinkamai atskleidžiant vieno iš privalomųjų sukčiavimo sudėties objektyviųjų požymių – apgaulės – turinį. Šią problemą lemia tiek naujų sukčiavimo formų atsiradimas ir plitimas, tiek BK 182 straipsnyje numatytų alternatyvių veikų pobūdis.

Sukčiavimo baudžiamosiose bylose, kuriose spręsta dėl esminių kriterijų, atskleidžiančių apgaulės turinį, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad nustatant, ar kaltininkas veikia, naudodamas apgaulę, t. y. norint atitinkamus kaltininko veiksmus kvalifikuoti kaip apgaulę, būtina nustatyti tris požymius: 1) kaltininkas nukentėjusiajam pateikė neteisingus faktus ar tikrovės neatitinkančią, iškraipytą informaciją; 2) nukentėjusysis buvo suklaidintas būtent dėl jam kaltininko pateiktų neteisingų faktų ar tikrovės neatitinkančios informacijos; 3) kaltininkas, nukentėjusiajam pateikdamas neteisingus faktus ar tikrovės neatitinkančią informaciją, tai darė sąmoningai. Taigi, sukčiavimo baudžiamosiose bylose ypatingą reikšmę turi apgaulės, kaip nusikalstamos veikos padarymo būdo, nustatymas, tiek asmens veiką kvalifikuojant pagal BK 182 straipsnį, tiek šią nusikalstamą veiką atribojant nuo kitų nusikalstamų veikų (pavyzdžiui, vagystės, plėšimo, prekybos poveikiu, turto pasisavinimo, turto iššvaistymo, turtinės žalos padarymo apgaule, kreditinio sukčiavimo) ir apskritai nuo kitų rūšių teisinės atsakomybės.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 metų praktikoje nuosekliai akcentuojama, kad apgaulė sukčiaujant naudojama turint tikslą suklaidinti turto savininką (valdytoją) ar asmenį, kurio žinioje yra turtas. Pateikdamas išaiškinimus, kasacinis teismas pažymėjo, kad apgaulė gali pasireikšti tiek aktyvia forma, pavyzdžiui, minėtų asmenų suklaidinimu, pranešant neteisingus duomenis tiek žodžiu, tiek raštu, pateikiant suklaidintus dokumentus, pakeičiant daiktų išorės savybes ir formas, konkludentiniais veiksmais, tiek pasyvia forma, pavyzdžiui, nutylint esminius faktus (aplinkybes), apie kurias kaltininkas turėjo teisinę pareigą pranešti nukentėjusiajam. Asmuo gali būti suklaidinamas dėl esminių aplinkybių ar faktų, susijusių su turto, turtinės teisės perleidimu kaltininkui arba su jo turtinės prievolės išvengimu ar jos panaikinimu. Kaltininkas, naudodamas tiek

aktyvią, tiek pasyvią apgaulę, daro poveikį nukentėjusiojo psichikai, stengiasi ją paveikti ir taip nukentėjusį suklaidinti.

Nors nuo 1995 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso sukčiavimo normoje piktnaudžiavimo pasitikėjimu požymio, kaip sukčiavimo padarymo būdo, nebeliko, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacine tvarka nagrinėtose baudžiamosiose bylose išaiškino, kad, nors piktnaudžiavimas pasitikėjimu sukčiavimo normoje nebėra savarankiškas sukčiavimo padarymo būdas, tačiau piktnaudžiavimas pasitikėjimu yra viena iš apgaulės formų. Kasacinis teismas toliau plėtodamas šią praktiką savo jurisprudencijoje nurodė, kad piktnaudžiavimas pasitikėjimu yra tada, kai tarp kaltininko ir nukentėjusiojo ar turto, turtinės teisės valdytojo, yra susiklostę giminystės, asmeniniai, tarnybiniai ar kitokie tarpusavio ryšiai, sudarantys pagrindą pasitikėjimui, kuriuo piktnaudžiaudamas kaltininkas įgyja svetimą turtą, turtinę teisę, išvengia turtinės prievolės ar ją panaikina. Šiuos pasitikėjimu pagrįstus santykius kaltininkas panaudoja piktam, siekdamas išvengti atsiskaitymų ar kitų mokėjimų, vengdamas atlikti prisiimtus įsipareigojimus. Nukentėjusysis gali būti suklaidintas ir tik dėl asmens ketinimų. Kasacinis teismas vienoje iš 2012 metais išnagrinėtų baudžiamųjų bylų, kurioje kilo klausimas dėl apgaulės piktnaudžiaujant pasitikėjimu kvalifikavimo, nurodė, kad kaltininkas (sūnus) tėvui (nukentėjusiajam) priklausanti turtą užvaldė piktnaudžiaudamas jo pasitikėjimu: tėvas (nukentėjusysis) buvo senyvo amžiaus, teisiškai neišprusęs, pykosi su kitais savo vaikais, o tai jį dar labiau skatino pasitikėti savo sūnumi (kaltininku). Kitoje 2012 metais kasacinio teismo išnagrinėtoje baudžiamojoje byloje apgaulė piktnaudžiaujant pasitikėjimu pasireiškė kaltininko imitavimu, kad jis verčiasi verslu, t. y. realiai vykdo veiklą, ir patikimo bei mokaš asmens įvaizdžio sudarymu, siekiant įsigyti tam tikrų prekių, tačiau iš anksto žinant, kad prisiimtų įsipareigojimų pagal pirkimo–pardavimo sutartis nevykdys.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vertindamas apgaulėi taikomo esmingumo reikalavimo buvimą asmens veikoje, 2012 metų jurisprudencijoje dar kartą atkreipė dėmesį į tai, kad apgaulė sukčiavimo atveju turi būti esminė, t. y. suklaidinimas turi turėti lemiamą įtaką asmens apsisprendimui dėl turto perdavimo kitam asmeniui. Vienoje iš savo nutarčių kasacinis teismas pažymėjo, kad jei svetimas turtas ar turtinė teisė įgyjama arba kaltininko turtinė prievolė panaikinama nors ir neteisėtai, tačiau apgaulė nepadarо esminės įtakos nukentėjusiajam ar kitam asmeniui apsispręsti dėl šių veiksmų atlikimo, tokiu atveju apgaulė nedaro veikos sukčiavimu. Būtent kaltininko panaudota apgaulė, o ne kitos priežastys, turi nulemti svetimo turto, turtinės teisės įgijimą arba turtinės prievolės išvengimą ar panaikinimą.

2012 metais Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo ne vieną sukčiavimo – dėl motinystės (tėvystės) pašalpus įgijimo apgaulė – baudžiamąją bylą, aiškindamas esminius kriterijus, sudarančius apgaulės turinį. Nepritaręs teismų praktikai, kad vien ta aplinkybė, jog motinystės (tėvystės) pašalpai gauti reikšmingu laikotarpiu asmeniui nustatomas palyginti daug didesnis darbo užmokestis negu iki tol gautas, laikytina apgaulė BK 182 straipsnio prasme, kasacinis teismas dar kartą akcentavo, jog darbo užmokesčio dydis yra dviejų šalių – darbdavio ir darbuotojo – susitarimo dalykas. Kasacinis teismas, pateikdamas išaiškinimus tokio pobūdžio sukčiavimo baudžiamosiose bylose, konsta-

tavo, kad turi būti vertinama atitinkamų požymių visuma: visos su darbo santykiais susijusios faktinės aplinkybės (ar darbo sutartis ir kiti su asmens įdarbinimu susiję dokumentai atitinka tikrąsias faktines aplinkybes apie darbdavio suteiktą darbą, šio asmens darbinę veiklą, darbo užmokesčio gavimą, ar tokio asmens darbo santykiai buvo fiktyvūs, ar jis realiai dirbo nurodytą darbą ir gavo atitinkamo dydžio darbo užmokesį, ar jį įdarbinusi įmonė vykdė ūkinę komercinę veiklą ir turėjo pakankamai lėšų atlyginimui išmokėti).

Kasacinis teismas 2012 metais didelį dėmesį skyrė ir apgaulės turiniui atskleisti sukčiavimo pridėtinės vertės mokesčio srityje (toliau – PVM sukčiavimo) bylose. Šiose baudžiamosiose bylose kasacinis teismas pažymėjo, kad apgaulė PVM sukčiavimo atveju pasireiškia suklastotų dokumentų įtraukimu į ūkio subjektų buhalterinę apskaitą ir jų pagrindu sukurtos suklastotos PVM deklaracijos ar kitų dokumentų pateikimu mokesčių inspekcijai, taip šią suklaidinant, siekiant įgyti valstybės biudžeto lėšas ar panaikinti turtinę prievolę valstybės biudžetui tarpusavio užskaitų būdu arba jos išvengti ateiityje. Priklausomai nuo BK 182 straipsnyje numatytų alternatyvių veikų pobūdžio, kaltininkas, naudodamas apgaulę, gali susigrąžinti PVM permoką, kai tam nėra teisinio pagrindo, išvengti prievolės mokėti PVM ar ją panaikinti. Iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacine tvarka nagrinėtų PVM sukčiavimo bylų matyti, kad kaltininkai naudoja keletą sukčiavimo schemų: 1) fiktyvių prekių eksportą, kai po to suklastotų deklaracijų pagrindu siekiama susigrąžinti PVM; 2) karusele, t. y. panaudojant realiai jokios veiklos nevykdančių, tačiau galinčių išrašyti fiktyvią PVM sąskaitą-faktūrą įmonių tinklą, iš jų perkant ir joms parduodant fiktyvias prekes; 3) „feniksą“, kai įmonė, įtraukta į fiktyvius pirkimo–pardavimo sandorius ir prisiimanti prievolę mokėti PVM, bankrutuoja ar yra tiesiog likviduojama, taip panaikinant PVM prievolę. Šios sukčiavimo schemas turi ne vieną atmainą (prekių supirkinėjimas iš asmenų, nesančių PVM mokėtojų, apskaitoje klaidingai nurodant, kad prekės pirktos iš PVM mokėtojų; pirkėjui liekančiame PVM sąskaitos-faktūros egzemplioriuje nurodoma didesnė prekių kaina, o pardavėjui – mažesnė ir pan.), kurios neretai derinamos ir tarpusavyje.

Kasacinis teismas ankstesniais metais nagrinėtose sukčiavimo baudžiamosiose bylose taip pat aiškino sukčiavimo atribojimo nuo kitų nusikalstamų veikų, tokių kaip vagystės, plėšimo, turto pasisavinimo, turto iššvaistymo, kreditinio sukčiavimo, turto prievartavimo, kriterijus būtent atsižvelgdamas į apgaulės turinį. Štai vienoje iš savo nutarčių kasacinis teismas, spręsdamas kreditinio sukčiavimo (BK 207 straipsnis) ir sukčiavimo atribojimo klausimą pažymėjo, kad kreditinio sukčiavimo atveju pakanka paskolos, kredito ar tikslinės paramos gavimo fakto panaudojant apgaulę (pateikiant tikrovės neatitinkančius faktus arba nutylint tam tikrus faktus), o sukčiavimui būtinas tikslas neatlygintinai įgyti svetimą turtą ar turtinę teisę.

Atribojant sukčiavimą nuo vagystės (BK 178 straipsnis) ir plėšimo (BK 180 straipsnis), labai svarbus valios (sutikimo) išreiškimo momentas: vagystės atveju turtas užvaldomas prieš savininko valią, apgaulė gali būti naudojama kaip priemonė prieiti prie turto, kai sukčiavimo atveju savininkas turtą ar turtinę teisę perleidžia savo valia, tiesiog paveiktas kaltininko naudojamos apgaulės, t. y. vienokiu ar kitokiu būdu įtikintas, kad jis privalo taip elgtis ar jam taip elgtis naudinga, būtent jį suklaidinus ap-

gaule perleidžiamas turtas ar turtinė teisė. Atribojant sukčiavimą nuo turto pasisavinimo (BK 183 straipsnis) ar turto iššvaistymo (BK 184 straipsnis), vertinamas turto valdymo pagrindo (įgaliojimų turtui atsiradimo) teisėtumas, t. y. sukčiavimo atveju neteisėtą sve-timo turto ar turtinės teisės įgijimą lemia apgaulė, o esant turto pasisavinimui ar iš-švaistymui – kaltininko įgaliojimai šiam turtui ar turtinei teisei. Be to, priešingai nei sukčiavimo atveju, apgaulė nėra būtinas turto pasisavinimo ar iššvaistymo požymis, nes šios veikos gali būti padaromos ir nenaudojant apgaulės, be to, skiriasi ir apgaulės turi-nys: sukčiavimo atveju apgaulė naudojama siekiant suklaidinti nukentėjusį, kad šis perduotų kaltininkui turtą ar turtinę teisę, o turto pasisavinimo ar iššvaistymo atveju kaltininkas jau turi tam tikrus įgaliojimus turto atžvilgiu ir apgaulę naudoja pakeisdamas turto teisinį statusą. Norint atriboti sukčiavimą ir turto prievartavimą (BK 181 straips-nis), būtina nustatyti, kas turėjo lemiamą reikšmę perduodant turtą, perleidžiant turtinę teisę ar atsisakant (panaikinant) kito asmens prievolės: ar psichinė prievarta, ar vis tik apgaulė. Tais atvejais, kai apgaulė prieš nukentėjusį ar kitą asmenį naudojama siekiant jį suklaidinti ne dėl turto perdavimo, bet dėl grasinimo, kuriuo paremtas kaltininko tur-tinis reikalavimas, realumo, veika kvalifikuojama kaip turto prievartavimas.

Orientuodamasis į baudžiamosios atsakomybės kaip kraštutinės priemonės (lot. *ultima ratio*) doktrinos taikymą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas akcentavo civilinės ir baudžiamosios atsakomybės sukčiavimo baudžiamosiose bylose atribojimo kriterijus, vadovaudamasis esminės apgaulės kriterijumi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 metais didelį dėmesį skyrė nesąžiningo sandorio šalies elgesio vertinimui baudžiamo-sios ir civilinės atsakomybės prasme, t. y. sukčiavimą, kaip nusikalstamą veiką, atribo-jant nuo dėl apgaulės ir dėl suklydimo sudaryto sandorio privatinuose santykiuose. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija vienoje iš 2012 metais nagrinėtų baudžiamųjų bylų pabrėžė tai, kad svarbiomis aplinkybėmis, rodančiomis asmens veiksmų baudžiamąjį teisinį pažeidimo pobūdį, yra tai, kad: 1) kaltininkas nukentėjusį įtraukia į jam nenaudingą sandorį; 2) kaltinamo asmens naudota apgaulė buvo esminė nukentėjusiajam apsisprendžiant dalyvauti jam žalingame sandoryje; 3) kaltinamas asmuo sąmoningai sudarė situaciją, kad nukentėju-sysis negalėtų civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės arba toks pažeistų teisių gynimo būdas būtų suvaržytas (pavyzdžiui, be teisėsaugos institucijų pa-galbos neįmanoma surasti ar identifikuoti prievolės vengiančio asmens, sandoris sąmo-ningai sudarytas taip, kad vėliau būtų neįmanoma įrodyti jo tikrojo turinio, ir pan.).

Taigi, nuosekliai laikydamasis savo praktikos, kasacinis teismas išaiškino, kad esminis sukčiavimo požymis, skiriantis jį nuo civilinių teisinių santykių ir darantis turto užvaldymą neteisėtą, yra apgaulės naudojimas prieš turto savininkus, teisėtus valdytojus ar asmenis, kurių žinioje yra turtas, siekiant jį užvaldyti, t. y. jei asmens suklaidinimas neturėjo lemiamos įtakos asmens apsisprendimui perduoti turtą, tokia apgaulė nedaro veikos sukčiavimo nusikaltimu. Suteikdamas daugiau aiškumo minėtoje srityje, Lietu-vos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad kaltininko tyčia išvengti turtinės prievolės gali susiformuoti po sandorio sudarymo, todėl tokiais atvejais apgaulė naudojama ne įtraukiant nukentėjusį į jam nenaudingą sandorį, o išvengiant būtinumo vykdyti savo pareigą. Turtinės prievolės išvengimas gali reikštis neteisėtai atsisakant vykdyti savo

pareigą kreditoriui, sudarant situaciją, kai kreditorius negali civilinėmis teisinėmis priemonėmis atkurti savo pažeistos teisės arba toks pažeistų teisių gynimo būdas yra suvaržytas (pavyzdžiui, tyčia tapus beturčiu, kad nebūtų į ką nukreipti reikalavimo).

Šie ir kiti panašūs 2012 metais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje spręsti esminių kriterijų, atskleidžiančių apgaulės, kaip vieno iš privalomųjų sukčiavimo sudėties objektyviųjų požymių, turinį, problemiški atvejai liudija, kad apgaulės turinio suvokimas neretai yra statiškas, dėl to, atsirandant ir plintant naujoms sukčiavimo formoms, teismai ne visada tinkamai atskleidžia apgaulės turinį ir identifikuoja pačią apgaulę kaltininko veiksmuose.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis Nr. 2K-22/2012, 2K-100/2012, 2K-123/2012, 2K-194/2012, 2K-226-2012, 2K-235-2012, 2K-243/2012, 2K-7-255/2012, 2K-281/2012, 2K-343/2012, 2K-346/2012, 2K-379/2012, 2K-393/2012, 2K-407/2012, 2K-445/2012, 2K-454/2012, 2K-500/2012, 2K-507/2012, 2K-508/2012, 2K-521/2012, 2K-528/2012, 2K-566/2012, 2K-567/2012, 2K-568/2012, 2K-600/2012, 2K-633/2012, 2K-642/2012, 2K-655/2012, 2K-674/2012, 2K-34/2011, 2K-81/2011, 2K-246/2011, 2K-274/2011, 2K-7-301/2011, 2K-171/2010, 2K-335/2010, 2K-448/2010, 2K-606/2010).

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas
Tomas Šeškauskas

TEISMŲ BAIGIAMŪJŲ AKTŲ ARGUMENTAVIMAS

Niekas neginčija argumentavimo svarbos gyvenimiškose situacijose. Daugeliui žinoma istorija, kaip baigėsi visiems gerai žinomam didžiajam kombinatoriui Ostapui Benderiui iš I. Ilfo ir E. Petrovo romano „Dvylika kėdžių“, kai šiam apsimetus šachmatų didmeistriū, siekiant pateisinti nemačiomis pavogtą bokštą, pritrūko tokį veiksma pateisinančių argumentų. Vasiukų miestelio šachmatų mėgėjai puolė didmeistrį mušti ne dėl to, kad O. Benderis tik antrą kartą gyvenime žaidė šachmatais, o todėl, kad didysis kombinatorius nesugebėjo paaiškinti, įrodyti ir įtikinti, kuriuo vis tik ėjimu jis nukirto priešininko bokštą, t. y. įrodyti, kad šachmatų partija yra teisinga. Didysis kombinatorius, neišnaudojęs argumentavimo galimybių, nutarė veikti pagal principą: „gaišatis – mirtis“ ir sviedė į oponentą – vienakį Vasiukų šachmatininką saują šachmatų, po to turėjo bėgti nuo svarius motyvus keršyti įgijusių šachmatų mėgėjų minios.

Baudžiamojo proceso metu, nustatant materialiąją tiesą ir teisiškai vertinant faktus, kaip ir šachmatų partijoje daromi nuoseklūs „loginiai ėjimai“, kurie paaiškinami būtent argumentavimu. Argumentų gali neišdėstyti, nerasti proceso dalyviai, tačiau savo teiginius dėl nusikalstamo įvykio, asmens kaltumo, nustatomos veikos įrodytumo, kitų aplinkybių, turinčių įtakos atsakomybės laipsniui ir pobūdžiui, teismas baigiamajame teisingumo akte – nuosprendyje, nutartyje – privalo nurodyti. Pats imperatyvas, kad kiekvienas teismo baigiamasis aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais), gali būti susietas su teisingumo vykdymu ir aiškinamas iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo, žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo reikalavimų kontekste. Teisinio ir racionalaus argumentavimo svarba akcentuota ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinio Teismo) jurisprudencijoje, atkreipiant dėmesį, kad šį būtinumą, be kita ko, suponuoja ir iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą. Taigi, teismo baigiamieji aktai turi būti aiškūs, jei šio reikalavimo nepaisoma, tuomet tai nėra Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo vykdymas. Be to, ar teismo priimtas baigiamasis aktas nekels abejonių dėl jame padarytų išvadų pagrįstumo ir pačios teismo pozicijos

tvirtumo priklauso nuo to, ar teismo išvados yra neprieštaringos ir grindžiamos pakankamais argumentais.

Kadangi minėtų reikalavimų įgyvendinimas sudaro sąlygas kalbėti apie teisingai išnagrinėtą bylą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – Teismas) praktikoje 2012 metais ne kartą atkreiptas dėmesys į įvairius teismų baigiamųjų aktų argumentavimo (motyvavimo) probleminius aspektus. Vienas jų – nagrinėjant kasacinius skundus nustatomi apeliacinės instancijos teismo priimtų baigiamųjų aktų tinkamo ir pakankamo argumentavimo trūkumai. Beje, reikėtų atkreipti dėmesį, kad apie 13 proc. visų 2012 metais išnagrinėtų kasacinių bylų atveju bylos buvo perduotos iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka *inter alia* ir dėl apeliacinės instancijos teismo nutarčių ar nuosprendžių motyvuotų išvadų prieštaravimo ar jų stokos. Atsižvelgdamas į apeliacinio proceso paskirtį, Teismas ne kartą akcentavo, kad apeliacinės instancijos teismo priimami baigiamieji aktai savo forma ir turiniu turi atitikti baudžiamojo proceso įstatyme jiems keliamus reikalavimus, turi būti surašyti aiškiai, suprantamai ir išsamiai, kad dėl jų turinio nekiltų abejonių, taip pat nebūtų kliūčių patikrinti tokio sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą kasacinės instancijos teismui. Baudžiamojo proceso įstatymo (toliau – BPK) nuostatos reikalauja apeliacine tvarka patikrinti bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniame skunde (BPK 320 straipsnio 3 dalis), taip pat apeliacinės instancijos teismą įpareigoja savo sprendime nurodyti motyvus, paaiškinančius, kodėl apeliacinio skundo argumentai atmetami, o skundžiamas pirmosios instancijos teismo nuosprendis pripažįstamas teisingu ar keičiamas dėl netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo (BPK 332 straipsnio 5 dalis, 331 straipsnio 4 dalis).

Taigi, pakankamo apeliacinės instancijos teismų baigiamųjų aktų argumentavimo problemos 2012 metų Teismo praktikoje išryškėjo keliais aspektais. Dažniausiai daroma klaida ta, kad apeliacinės instancijos teismai ne visais atvejais tinkamai išnagrinėdavo paduotą apeliacinį skundą, neišdėstydamo argumentuotų išvadų dėl apeliacinio skundo esmės. Nustatęs, kad šios instancijos teismas nepateikė motyvuotų išvadų bent dėl dalies apeliacinio skundo esminių argumentų, Teismas konstatuodavo, jog paduotas skundas liko neišnagrinėtas pažeidžiant BPK 320 straipsnio 3 dalies reikalavimą patikrinti bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniame skunde. Kartu buvo pabrėžiama, kad tokio pobūdžio baigiamieji aktai negali būti pripažinti teisėtais, neatitinka baudžiamojo proceso įstatymo nustatytų motyvavimo reikalavimų, o šie pažeidimai laikytini esminiais BPK 369 straipsnio 3 dalies prasme.

Teismo praktikoje nustatyta atvejų, kai apeliacinės instancijos teismo sprendimai priimti nepašalinus baudžiamojoje byloje esančių prieštaravimų, tinkamai nepatikrinus ir neatsakius į apeliaciniame skunde iškeltas abejones. Pavyzdžiui, Teismui kasacine tvarka teko nagrinėti savavaldžiavimo baudžiamąją bylą, kurioje nebuvo tinkamai išspręstas didelės žalos klausimas. Apeliacinės instancijos teismas, atsakydamas į apelianto iškeltas abejones, pateikė prieštaringas išvadas – pasisakydamas dėl civilinio ieškinio konstatavo, kad žalos dydis nenustatytas, tuo tarpu sprenddamas nusikalstamos veikos kvalifikavimo klausimus priėjo priešingą išvadą – nurodė, kad visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai, įskaitant ir didelės žalos požymį, yra nustatyti. Pripažindamas, kad toks sprendimas negali būti laikomas tinkamai motyvuotu ir yra prieštaringas,

Teismas atkreipė dėmesį, kad tame pačiame teismo baigiamajame akte negali būti daromos dvi skirtingos išvados dėl tos pačios aplinkybės nustatymo. Šioje byloje Teismas taip pat pasisakė dėl teismų precedentų kaip argumentų vertinimo svarbos ir ypatumų. Paduotame apeliaciniame skunde, nesutinkant su pirmosios instancijos teismo išvadomis, remtasi ir kasacine praktika dėl baudžiamosios ir kitų rūšių atsakomybės už savavaldžiavimą attribojimo, tačiau apeliacinės instancijos teismas ignoravo iš teismų praktikos kildinamus argumentus. Nepritardamas tokiai praktikai Teismas pažymėjo, kad konstitucinė jurisprudencija bylas nagrinėjančius teismus įpareigoja vertinti proceso šalių argumentus, kylančius iš teismų sprendimų, priimtų išnagrinėjus analogiškas bylas. Bylą nagrinėjantis teismas privalo tokius argumentus išnagrinėti ir: arba spręsti nagrinėjamą klausimą, remdamasis esamais precedentais, arba motyvuotai atsakyti, kodėl nagrinėjamoje byloje nurodomais precedentais negali būti vadovaujama. Pastaroji išvada gali būti daroma dėl nagrinėjamos bylos faktinių aplinkybių skirtumo nuo aplinkybių, kurios buvo nustatytos kaip precedentai nurodomose bylose, ar kitų svarbių priežasčių.

Kitoje nusikalstamų veikų transporto eismo saugumui baudžiamojoje byloje apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgęs į apeliaciniame skunde nurodytus prieštaravimus dėl eismo įvykio mechanizmo, paskyrė atlikti naują eismo įvykio ekspertizę, tačiau, gavęs naujus duomenis, jų su duomenimis, kuriais grindžiamos pirmosios instancijos teismo išvados, bei kitais bylos duomenimis nelygino, esamų prieštaravimų nešalino. Šioje byloje Teismas konstatavo, kad skundžiamo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio pagrindimas apeliacine tvarka nebuvo tinkamai patikrintas, neatsakyta į apeliaciniame skunde iškeltus prieštaravimus dėl priežastinio ryšio tarp kelių eismo taisyklių pažeidimų, eismo įvykio ir jo metu atsiradusių padarinių, taip pat tinkamai neatsakyta į argumentus dėl nuteistojo kaltės. Atkreiptinas dėmesys, kad iš BPK 320 straipsnio 3 dalies kylanti pareiga išsamiai išnagrinėti apeliacinį skundą yra pažeidžiama ir tais atvejais, kai padarius išvadą, jog apeliacinis skundas gali būti išnagrinėtas atliekant įrodymų tyrimą, į gautus naujus įrodymų tyrimo rezultatus nereaguojama.

Kitas nepakankamo teismo baigiamųjų aktų argumentavimo probleminis aspektas sietinas ir su formaliu šių aktų motyvavimu, t. y. deklaratyviu pirmosios instancijos teismo padarytų išvadų atkartojimu arba argumentavimo nepriartinimu prie konkrečios nagrinėjamos baudžiamosios bylos aplinkybių. Pavyzdžiui, vienoje iš Teismo 2012 metais nagrinėtų nusikalstamų veikų transporto eismo saugumui baudžiamųjų bylų konstatuota, kad apeliacinės instancijos teismas tik lakoniškai ir iš esmės tik pakartodamas pirmosios instancijos teismo argumentus bei išvadas pasisakė dėl byloje esančių įrodymų vertinimo, išvadų dėl nuteistojo kaltės, priežastinio ryšio tarp jo veiksmų ir kilusių padarinių buvimo; įrodymų tyrimo tam, kad būtų pašalinti nuteistojo apeliaciniame skunde nurodyti byloje esantys prieštaravimai, abejonės dėl įrodymų vertinimo, priežastinio ryšio buvimo tarp nuteistojo veiksmų bei kilusių padarinių, neatliko. Todėl, Teismo nuomone, apeliacinės instancijos teismas šios bylos nepatikrino tiek, kiek to buvo prašoma apeliaciniame skunde, neišdėstė motyvuotų išvadų dėl esminių skundo argumentų, neatliko įrodymų tyrimo, nors turėjo tai padaryti. Šie pažeidimai pripažinti

esminiais, todėl apeliacinės instancijos teismo priimta nutartis panaikinta ir byla perduota iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Nagrinėtoje sukčiavimo baudžiamojoje byloje Teismas nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas, pagal apeliacinio skundo argumentus vertindamas, ar bylos procesas iš tiesų ilgas, tik dar kartą atkartojų atskirų proceso etapų trukmę, pabrėžė bendrą proceso laiką nuo nusikalstamos veikos padarymo iki nuosprendžio priėmimo visiškai nenagrinėdamas bylos proceso trukmės priežasčių. Byloje nebuvo aptarti visi kriterijai, kuriais vadovaujantis turi būti vertinama, ar ilgai trunkantis procesas pažeidžia asmens teisę į įmanomai trumpesnę bylos nagrinėjimą. Atsižvelgdamas į pakankamo argumentavimo svarbą, Teismas pabrėžė, kad išvada dėl pernelyg ilgos proceso trukmės, šio proceso atitikties įmanomai trumpiausio laiko reikalavimui negali būti daroma pasirenkant kai kuriuos kriterijus ir nutylint kitus, nevertinant kriterijų visumos. Kadangi nagrinėjamoje byloje visų reikšmingų bylos aplinkybių, kuriomis galima pateisinti proceso trukmę ar paneigti jos pagrįstumą, analizė nebuvo atlikta, todėl konstatuota, kad apeliacinės instancijos teismo išvada dėl pernelyg ilgos proceso trukmės yra nepagrįsta.

Reikėtų taip pat pridurti, kad nepritartina ir tokiai argumentavimo praktikai, kai baigiamųjų teismų aktų aprašomosiose dalyse plačiai dėstomos tik teorinės tiesos apie nusikalstamų veikų sudėtis, kaltės, teisingos bausmės sampratas, nurašomi baudžiamojo įstatymo komentaruose pateikti išaiškinimai. Vien teorinių dalykų atkartojimas nepriartinant jų prie konkrečios nagrinėjamos baudžiamosios bylos aplinkybių, t. y. motyvavimą apribojant tik teorinės medžiagos išdėstymu, tekstais, nesusijusiais su nagrinėjama byla, negali būti laikomas tinkamu argumentavimu. Tinkamu argumentavimu neturėtų būti pripažįstami ir tokie atvejai, kai teismų baigiamuosiuose aktuose cituojamos ištisos kasacinių nutarčių pastraipos, tačiau jose suformuluota kasacinė praktika nesiejama su nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje nustatytais aplinkybėmis.

Tokie ir kiti panašūs 2012 metais Teismo praktikoje pasitaikę atvejai liudija apie netinkamą ir nepakankamą teismo priimtų baigiamųjų aktų motyvavimą, dėl to šie aktai negali būti pripažįstami aiškiais, įtikinamais ir nepaliekančiais abejonių. Tokie argumentavimo trūkumai sudaro galimybes kalbėti apie konstitucinėje jurisprudencijoje suformuluotų reikalavimų teismo baigiamiesiems aktams pažeidimus, vis dar pasitaikantį formalų, paskirties neatitinkantį teismo vykdomą teisingumą. Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, teisingumo principas ir nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, formalus teisingumas, bet būtent teismo savo turiniu teisingo sprendimo priėmimas. Kitoks teisingumas, kaip ir šachmatų partija, sužaista ne pagal taisykles, yra netoleruotinas.

(Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartis Nr. 2K-103/2012, 2K-631/2012, 2K-176/2012, 2K-47/2012).

CIVILINIŲ BYLŲ NAGRINĖJIMAS 2012 METAIS

Kasacinių skundų nagrinėjimas Civilinių bylų skyriuje

Eil. Nr.	Kasacinių skundų eiga	Apskūsti nutartys (sprendimai) priimti			
		Apygardų teismų apeliacine instancija	Lietuvos Apeliacinio teismo apeliacine tvarka	Lietuvos apeliacinio teismo dėl užsienio teismų (arbitražų) sprendimų	Proceso atnaujinimo
1.	Skundų likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje	30	9	-	-
2.	Gauta skundų	1869	642	11	2
3.	Grąžinta skundų kasatoriams	1333	411	4	2
4.	Priimta skundų	499	225	7	-
5.	Nepatikrintų skundų likutis ataskaitinio laikotarpio pabaigoje	37	36	4	-

Civilinių bylų nagrinėjimas kasacine tvarka ir jų rezultatai

Eil. Nr.	Bylų nagrinėjimo kasacine tvarka rezultatai	Apygardų teismų apeliacine instancija	Lietuvos Apeliacinio teismo apeliacine tvarka	Lietuvos apeliacinio teismo nutarčių dėl užsienio teismų (arbitražų) sprendimų	Proceso atnaujinimo
1.	Neišnagrinėtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje	163	67	-	-
2.	Likutis neišnagrinėtų bylų ataskaitinio laikotarpio pabaigoje	223	70	4	-
3.	Sprendimą ar nutartį palikti nepakeistą	223	93	1	-
4.	Sprendimą ar nutartį pakeisti	28	19	-	-
5.	Panaikinti sprendimą ar nutartį ir palikti galioti vieną iš pirmiau priimtų nutarčių	40	19	-	-
6.	Panaikinti ir priimti visą naują sprendimą ar nutartį	25	7	1	-

7.	Panaikinti ir priimti iš dalies naują sprendimą ar nutartį	6	5	-	-
8.	Panaikinti visą sprendimą ar nutartį ir perduoti nagrinėti apeliacinės instancijos teismui	43	15	1	-
9.	Panaikinti sprendimą ar nutartį iš dalies ir perduoti nagrinėti apeliacinės instancijos teismui	19	7	-	-
10.	Panaikinti visą sprendimą ar nutartį ir perduoti nagrinėti pirmosios instancijos teismui	22	9	-	-
11.	Panaikinti sprendimą ar nutartį iš dalies ir perduoti nagrinėti pirmosios instancijos teismui	5	2	-	-
12.	Panaikinti sprendimą ar nutartį ir visą bylą nutraukti	4	3	-	-
13.	Panaikinti sprendimą ar nutartį ir bylą nutraukti iš dalies	-	-	-	-
14.	Panaikinti sprendimą ar nutartį ir pareiškimą palikti nenagrinėtą	-	-	-	-
15.	Kasacinį procesą nutraukti	2	5	-	-
16.	Atsisakyti atnaujinti procesą	-	-	-	-

Civilinių bylų nagrinėjimo kasacine tvarka rezultatai pagal proceso formas

Eil. Nr.		Išnagrinėta bylų pagal skundus	
		Rašytinis procesas	Žodinis procesas
1.	Apygardų teismuose apeliacine instancija priimtų sprendimų ar nutarčių	412	5
2.	Lietuvos apeliacinio teismo apeliacine tvarka priimtų sprendimų nutarčių	182	3
3.	Lietuvos apeliacinio teismo nutarčių dėl užsienio teismų (arbitražų) sprendimų	3	-
4.	Proceso atnaujinimo dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių	-	-
5.	Iš viso:	597	8

2012 metais Lietuvos Aukščiausiajame Teisme gauti 2524 kasaciniai skundai. Atsisakyta priimti 1750 skundų. 2012 m. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme išnagrinėti du tiesiogiai Aukščiausiajam Teismui pateikti prašymai atnaujinti procesą kasacine tvarka išnagrinėtose bylose. Abu prašymus atsisakyta priimti. 2012 m. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme vidutinė civilinės bylos nagrinėjimo trukmė buvo 180 dienų.

BAUDŽIAMŪJŲ BYLŲ NAGRINĖJIMAS 2012 METAIS

Kasacinių skundų nagrinėjimas Baudžiamųjų bylų skyriuje

Eil. Nr.	Kasacinių skundų eiga	Apskūsti nuosprendžiai (nutartys) priimti			
		apylinkių teismų	apygardų teismų pirmąją instanciją	apygardų teismų apeliacinę instanciją	Lietuvos apeliacinio teismo
1.	Skundų likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje	-	-	34	8
2.	Gauta skundų	-	-	1063	295
3.	Grąžinta skundų kasatoriams	-	-	327	240
4.	Atšaukta skundų	-	-	3	-
5.	Perduota skundų nagrinėti Baudžiamųjų bylų skyriuje	-	-	736	54
6.	Nepatikrintų skundų likutis ataskaitinio laikotarpio pabaigoje	-	-	31	9

Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas kasacine tvarka

Eil. Nr.	Bylų nagrinėjimo kasacine tvarka rezultatai	Apskūsti nuosprendžiai (nutartys) priimti			
		apylinkių teismų	apygardų teismų pirmąją instanciją	apygardų teismų apeliacinę instanciją	Lietuvos apeliacinio teismo
1.	Neišnagrinėtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje	-	-	138	39
2.	Išnagrinėta bylų	-	-	533	129
3.	Palikta nenagrinėtų skundų, nutraukiant teismo procesą	-	-	4	3
4.	Atmesta skundų	-	-	379	94
5.	Panaikinta nuosprendžių bei paskesnių nutarčių ir bylos nutrauktos	-	-	15	2
6.	Panaikinta nuosprendžių ir bylos perduotos iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismuose	-	-	-	-
7.	Panaikinta apeliacinės instancijos teismo nuosprendžių ar nutarčių ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendžiai ar nutartys su pakeitimais ar be pakeitimų	-	-	13	-

8.	Panaikinta apeliacinės instancijos teismo nuosprendžių ar nutarčių ir bylos perduotos iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka	-	-	77	11
9.	Pakeista teismo nuosprendžių ar nutarčių	-	-	45	19
10.	Neišnagrinėtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pabaigoje	-	-	130	45

Baudžiamųjų bylų išnagrinėjimo kasacine tvarka rezultatai

	Dėl apylinkių teismų nuosprendžių	Dėl apygardų teismų, išnagrinėjusių bylą pirmąja instancija, sprendimų	Dėl apygardų teismų, išnagrinėjusių bylą apeliacine tvarka, sprendimų	Dėl Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžių ar nutarčių	Iš viso
Išnagrinėta kasacinių bylų	-	-	533	129	662
Kasacinių skundų palikta nenagrinėtų	-	-	4	3	7
Atmesta kasacinių skundų	-	-	379	94	473
Panaikinta pirmosios instancijos ar apeliacinės instancijos teismų sprendimų ar abiejų minėtų teismų sprendimų	-	-	105	13	118
Pakeista pirmosios instancijos ar apeliacinės instancijos teismų sprendimų ar abiejų minėtų teismų sprendimų	-	-	45	19	64

Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo kasacine tvarka rezultatai pagal proceso formas

Eil. Nr.		Išnagrinėta bylų pagal skundus	
			Žodinis procesas
1.	Dėl apygardų teismuose apeliacine tvarka priimtų nuosprendžių, nutarčių	349	180
2.	Dėl Lietuvos apeliacinio teismo apeliacine tvarka priimtų nuosprendžių, nutarčių	83	50
3.	Iš viso:	432	230

2012 metais Lietuvos Aukščiausiajame Teisme gauti 1358 kasaciniai skundai dėl priimtų žemesniųjų teismų sprendimų baudžiamosiose bylose. Be to, perkeltas 40 kasacinių skundų likutis iš 2012 metų į 2013 metus. Iš 2011 metų perkeltas 42 kasacinių skundų likutis į 2012 metus.

2012 metais Lietuvos Aukščiausiajame Teisme išnagrinėta 15 proceso atnaujinimo bylų. Vidutinė baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmė – 147 dienos, t. y. 4,9 mėnesio. Šis terminas skaičiuojamas nuo kasacinio skundo gavimo iki bylos išnagrinėjimo kasacine tvarka.

**ADMINISTRACINIŲ TEISĖS PAŽEIDIMŲ BYLŲ
NAGRINĖJIMO REZULTATŲ 2012 METŲ SUVESTINĖ**

Administracinių teisės pažeidimų bylų išnagrinėjimo rezultatai		Apylinkių teismų pirmoji instancija	Apygardų teismų apeliacinė instancija	Iš viso: 2012 metais
1		2	3	4
1.	Neišnagrinėtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje			4
2.	Išnagrinėta ATP bylų			22
3.	Atmesta prašymų atnaujinti bylą			5
4.	Panaikinta nutarimų ar teismų nutarčių ir bylos nutrauktos			3
5.	Panaikinti nutarimai ar nutartys ir perduota byla nagrinėti organui, apylinkės ar apygardos teismui			6
6.	Panaikinti nutarimai ar nutartys ir palikti galioti kiti nutarimai ar nutartys (su pakeitimais arba be pakeitimų)			6
7.	Pakeisti nutarimai ar nutartys			2
8.	Neišnagrinėtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pabaigoje			13

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PERSONALAS

DUOMENYS APIE TEISĖJŲ SKAIČIŲ 2005–2012 METAIS

Metai	Teisėjų etatų skaičius	Paskirtų teisėjų skaičius	Laisvų etatų skaičius	Paskirta teisėjų	Atleista teisėjų iš pareigų Iš viso			
					savo noru	pasibaigus įgaliojimų laikui	pažeminus teisėjo vardą	Iš viso
2005	37	37	–	3	1	–	–	1
2006	37	34	3	–	1	2	–	3
2007	37	33	4	3	2	2	–	4
2008	37	36	1	7	–	4	–	4
2009	37	37	–	1	–	1	–	1
2010	37	37	–	–	–	–	–	–
2011	37	35	2	1	1	2	–	3
2012	35	35	–	–	1	–	–	1

BENDRIEJI DUOMENYS APIE AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PERSONALĄ

Pavadinimas	Teisėjai	Valstybės tarnautojai	Darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartis	Bendras skaičius
Institucijos etatai	35	79	27	141
Mokslinis laipsnis: Habilituotas daktaras	1	–	–	1
Daktaras	6	4	–	10
Pedagoginis vardas: Profesorius	5	1	–	6
Docentas	2	–	–	2
Pedagoginė veikla	9	7	2	18

KVALIFIKACIJOS KĖLIMAS IR BENDRADARBIAVIMAS

2012 metais toliau tęsiamas teisėjų ir teisinio personalo mokymas. Teisėjai bei kiti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo darbuotojai aktyviai dalyvavo Lietuvoje ir užsienyje vykusiose konferencijose, seminaruose ir kituose kvalifikacijos kėlimo ir bendradarbiavimo su kitų šalių teisėjais renginiuose:

- Budapešte vykusiam Vengrijos teisėjų akademijos organizuotame susitikime dėl bendradarbiavimo (Vengrija);
- Metiniame Europos teisminio tinklo civilinėse ir komercinėse bylose (EJN) narių susitikime Briuselyje (Belgija);
- Seminare „Kaip užtikrinti nacionalinių teismų didesnę dalyvavimą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos sistemoje“ Strasbūre (Prancūzija);
- Vidaus rinkos harmonizavimo tarnybos (OHIM) organizuotame seminare prekių ženklų apsaugos tema Alikantėje (Ispanija);
- Vengrijos konkurencijos tarnybos kartu su OECD-GVH regioniniu konkurencijos centru organizuotame Europos konkurencijos teisės seminare nacionaliniams teisėjams „Konkurencijos teisės bylos ir intelektinė nuosavybė bei aukštųjų technologijų licencijavimas“ Budapešte (Vengrija);
- Ukrainos Aukštosios teisėjų kvalifikacijos komisijos organizuotame tarptautiniame forume „Pirmosios nacionalinės kandidatų į teisėjus atrankos rezultatai: patirtis, tobulintinos sritys bei specializuoto kandidatų mokymo pristatymas“ Lvove (Ukraina);
- Europos teismų tarybų tinklo 2011–2012 m. darbo grupės „Minimalių teisinių standartų vystymas“ susitikime Palmoje (Maljorka, Ispanija);
- Seminare „Šeimos teisė ir vaikų grobimas“ Prahoje (Čekija);
- Seminare „Teismų reforma Moldovoje – kaip pasiekti tinkamų rezultatų? Baltijos šalių patirtis“ Kišiniove (Moldova);
- Turkijos Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos organizuotame susitikime dėl bendradarbiavimo ir teismų informacinės sistemos UYAP gerosios patirties sklaidos Ankaroje ir Stambule (Turkija);
- Europos teisės akademijos (ERA) organizuotoje konferencijoje „Roma I ir Roma II – analizė ir taikymo praktika“ Tryre (Vokietija);
- Europos teisminio tinklo (EJN) civilinėse ir komercinėse bylose asmenų pasiteirauti susitikime Briuselyje (Belgija);
- Albanijos Aukščiausiojo Teismo organizuotoje Centrinės ir Rytų Europos Aukščiausiųjų Teismų pirmininkų konferencijoje Tiranoje (Albanija);
- Konferencijoje „Žmogus teisių apsauga nacionaliniu lygmeniu“ Rygoje (Latvija);
- 7-ojoje Europos komercinės teisės teisėjų forumo konferencijoje Varšuvoje (Lenkija);
- Konferencijoje „Teisėjų ir prokurorų jurisdikcijos bei inspekcinės veiklos sąsajos Europos Sąjungos valstybėse“ Romoje (Italija);
- Pazmany Peter katalikų universiteto ir Konkurencijos teisės tyrimų centro organizuotuose tarptautiniuose konkurencijos teisės mokymuose nacionaliniams teisėjams Budapešte (Vengrijoje);
- Europos teisės akademijos (ERA) organizuotoje konferencijoje „Privačių asmenų naudojimas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 101 ir 102 straipsniais“ Londone (Anglija);

- Europos Sąjungos Aukščiausiųjų Teismų pirmininkų tinklo koliokviume „Aukščiausiųjų Teismų, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių teismo teisėjų skyrimas“ Paryžiuje (Prancūzija);
- Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) organizuotame seminare „Teisėjų nepriklausomumas ir dorovinis principingumas“ Stambule (Turkija);
- Europos teismų tarybų tinklo Priežiūros komiteto narių susitikime Briuselyje (Belgija);
- Europos teisės akademijos (ERA) organizuotame seminare „Europos Sąjungos konkurencijos teisės taikymo kontrolė“ Barselonoje (Ispanija);
- Europos universiteto instituto rengiamuose mokymuose konkurencijos teisės klausimais Florencijoje (Italija);
- Tarptautinėje konferencijoje „Ukraina Europos link – vykdomos reformos“ Kijeve (Ukraina);
- Europos teisės akademijos (ERA) organizuotame seminare „Tėvų atsakomybė tarpvalstybiniame kontekste,“ Briuselyje (Belgija);
- Teisingumo Teismo 60-ties metų įsteigimo jubiliejaus proga rengtame Teisėjų forume „60 metų Teisingumo Teismo bendradarbiavimo su nacionaliniais teismais: rezultatai ir perspektyvos“ (Liuksemburgas);
- Šiaurės ministrų biuro Latvijoje kartu su Latvijos Respublikos vidaus reikalų ministerija organizuotame tarptautiniame seminare teisėsaugos, teisėjų ir socialinių tarnybų bendradarbiavimo kovos su prekyba žmonėmis srityje klausimais Rygoje (Latvija);
- CEELI instituto organizuotame steigiamajame Centrinės ir Rytų Europos teisėjų ir teismų administratorių tinklo susitikime Prahoje (Čekija);
- Pirmajame Lotynų Amerikos ir Karibų jūros valstybių bei Europos Sąjungos aukščiausiųjų teisminės valdžios institucijų susitikime Santjage (Čilė);
- Gruzijos Aukščiausiojo Teismo ir Pasaulio Banko Teisingumo sektoriaus partnerystės tinklo (JUSTPAL) organizuotoje konferencijoje „Teismų veiklos ir teisminių paslaugų teikimo skaidrumas ir efektyvumas: informacinių technologijų vaidmuo“ Tbilisyje (Gruzija);
- Seminare „Europos Sąjungos aplinkosaugos principai“ Salonikuose (Graikija);
- Europos Teisės akademijos (ERA) organizuotame seminare „Europos Sąjungos lyčių lygybės teisė: seminaras teisminės bendruomenės nariams“ Tryre (Vokietija);
- Seminare dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos įgyvendinimo Kopenhagoje (Danija);
- Europos Teisės akademijos (ERA) organizuotame seminare „Europos Sąjungos antidiskriminacinė teisė: seminaras teisminės bendruomenės nariams“ Tryre (Vokietija);
- Antrojoje kasmetinėje Europos Lyginamosios Teisės Istorijos Asociacijos organizuotoje konferencijoje „Lyginamosios teisės istorija: definicijos ir iššūkiai“;
- Europos patentų organizacijos Europos patentų akademijos organizuotame seminare patentų teisės praktikams „EPO apeliacinės tarnybos ir svarbiausi sprendimai“ Miunchene (Vokietija);
- Europos Sąjungos Aukščiausiųjų Teismų pirmininkų tinklo organizuotame susitikime dėl Bendrojo teismų praktikos portalo Briuselyje (Belgija);

- Europos Teisės akademijos (ERA) organizuotame seminare „Asmenų su specialiaisiais poreikiais reglamentavimas ES teisėje ir Jungtinių Tautų konvencijoje“ Tryre (Vokietija);
- Apvalaus stalo diskusijoje, skirtoje valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų personalo administravimo tobulinimo perspektyvoms, personalo valdymo funkcijos vertinimo kriterijų papildymo kokybiniais kriterijais klausimams aptarti, Druskininkuose (Lietuva);
- Vizitas į Nacionalinę teisėjų ir prokurorų mokyklą Krokuvoje ir Liubline (Lenkija);
- Vizitas į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą susipažinti su Teisingumo Teismo ir Bendrojo teismo praktika, darbo specifika, vidiniu darbo organizavimu, nagrinėjamomis bylomis (Liuksemburgas);
- Vizitas dvišalio bendradarbiavimo su Bulgarijos Aukščiausioju Teismu pagrindu Sofijoje (Bulgarija);
- Tarptautinio bendradarbiavimo tarp Ispanijos Generalinės teisėjų tarybos ir Lietuvos teisėjų tarybos plėtojimo vizitas Madride (Ispanija);
- Pažintinis vizitas į Daniją, kurio tikslas – pasidalyti vaizdo konferencinės sistemos diegimo bei tokios įrangos naudojimo teisminės sistemos institucijų veikloje patirtimi ir gerąja praktika (Danija);
- Vizitas į Pernu apygardos teismą perimti didžiosios teismų reformos įgyvendinimo Estijoje gerosios patirties (Estija);
- Stažuotė Europos Sąjungos Bendrajame Teisme (Liuksemburgas);
- Stažuotė Maskvos valstybinio M.V. Lomonosovo universiteto Teisės fakultete;
- Stažuotė Europos Žmogaus Teisių Teisme Strasbūre (Prancūzija).

Įgyvendinant Teismo bendradarbiavimą su užsienio partneriais, organizuotas Lenkijos Aukščiausiojo Teismo delegacijos vizitas (2012 m. birželio 27–30 d.), Kinijos Liaudies Respublikos teisėjų delegacijos vizitas (2012 m. rugsėjo 22–25 d.) ir susitikimas su ES Bendrojo Teismo pirmininku bei teisėjais (2012 m. gegužės 27–30 d.) Lietuvos Aukščiausiajame Teisme.